

1

XIII

1968

IDRIJSKI RAZGLEDI

Izdaja Mestni muzej v Idriji. Uredniški odbor: inž. Ivan Gantar, Jurij Bavdaž, prof. Vinko Cuderman, Jože Car, Rafko Terpin, Damjan Flander. Glavni urednik Jože Car. Odgovorni urednik Srečko Logar. Izhaja vsake tri mesece. Letna naročnina 4 Ndin, za inozemstvo 6 Ndin. Poštšina plačana v gotovini. Naslov: Idrijski razgledi, Idrija, poštni predal 11, tel. Idrija 86-135, telegrami Muzej Idrija, tek. rač. pri NB Idrija št. 5202/603-119. Tiska tiskarna »Primorski tisk« Koper

O spomeniškem varstvu v Idriji

Na probleme spomeniškega varstva smo začeli v Idriji resneje misliti šele leta 1948, ko je zrasla misel o ustanovitvi muzeja, ki naj bi postal tudi čuvar idrijskih tradicij. Za to problematiko sta se posebno zavzela takratni ravnatelj Zavoda za spomeniško varstvo Slovenije Edo Turnher in ravnatelj Tehniškega muzeja Slovenije, sedaj že pokojni prof. Franjo Baš, ki se nikakor nista mogla načuditi raznim spomenikom in posebnostim, ki jih je ohranilo naše mesto skozi dolga stoletja. Sledili so razni sestanki in razgovori, dne 10. maja 1951 pa je bil ustanovni občni zbor Muzejskega odbora, na katerem so bili tudi zastopniki občine, političnih forumov, prosvetnih ustanov in rudnika. Izvoljen je bil zelo širok upravni odbor, za predsednika strokovni učitelj Janjo Trošt, za tajnika pa učitelj Srečko Logar. Ta odbor je sprejel med svoje naloge tudi problematiko spomeniškega varstva. Najprej je bil izdelan popis vseh pomembnih objektov in predmetov, posebno tehniških, saj je bilo takoj ugotovljeno, da ima Idrija med vsemi našimi mesti ohranjenih največ tehniških spomenikov iz daljne in bližnje preteklosti. Zavod za spomeniško varstvo Slovenije je najprej poskrbel za zavarovanje našega najlepšega kulturnega spomenika — rudniškega gledališča, ki je bil takrat spremenjen v hlev. Pri tem je bilo uporabljeno načelo, da Slovenci nismo tako bogati, da bi lahko ščitili spomenike brez neke uporabnosti in v gledališču je bila urejena kino dvorana.

Tudi rudnik je takrat pokazal veliko razumevanje za celotno problematiko in je brez pridržkov pristal na odločbo takratnega Ministrstva za delo LRS, da brezplačno odstopi muzeju razne predmete, med njimi tudi nekatere zelo težke stroje ter kot poseben tehniški spomenik »Idrijsko kamšt«, ki je tako postala prvi oddelek našega muzeja. Rudnik je tedaj celo poskrbel za njeno ureditev in dne 9. oktobra 1954 je bil že slovesno izročen javnosti ta najpomembnejši tehniški spomenik. Svečanosti so prisostvovali tudi najpomembnejši predstavniki kulturnoznanstvenih ustanov občine in republike. Muzejski odbor je bil tedaj že reorganiziran v samostojno prosvetno-znanstveno ustanovo »Mestni muzej v Idriji«, ki je dobil kmalu nato tudi prvega stalnega ravnatelja. Rudnik je v tem času tudi formalno prenesel lastništvo gradu in starega

rudniškega magazina na Mestni muzej. Sprva je bilo namreč mišljeno, da bi si muzej uredil svoje stalne zbirke v rudniškem magazinu. Kmalu pa smo spoznali, da tu ne bi bilo mogoče spraviti velikih strojev, na drugi strani pa se je tudi pokazalo, da stari idrijski grad ne bo mogel več služiti za urade in stanovanja in končno je bilo sklenjeno, naj se muzej naseli v gradu, ki se bo postopoma izpraznil.

Tedaj je že stopilo v ospredje tudi vprašanje urbanističnega načrta, posebno še, ker ima Idrija v preozki kotlini premalo zazidalnih površin. Pri tem sta trčila eden ob drugega dva problema — kako ohraniti zgodovinski videz našega lepega in zanimivega mesta, pri tem pa mu tudi zagotoviti moderno rast. Muzejci in urbanisti so začeli s hudo borbo, ki se je potem nadaljevala in se bo nadaljevala, dokler bo v Idriji stal še kak zgodovinski spomenik.

Treba bi bilo najti kak kompromis, ki bi bil sprejemljiv za obe stranki, ker spomeniško varstvo nikakor ne sme ovirati prirodne rasti mesta. Po daljših razpravah je že predsednik Muzejskega odbora Janjo Trošt predložil v imenu tega odbora kompromisno idejno rešitev tega problema. Ta dokument je v bistvu predvideval, da bi se ohranilo središče mesta neizpremenjeno in bi se v tem delu izvajale samo asanacije. Meja naj bi bila na mostu preko Nikove pri restavraciji »Soča«. Spodnji del mesta pa naj bi urbanisti prosto razvili po svoji zamisli. V ta del je padla tudi zelo zanimiva stavba »Bašerija«, ki so jo muzejci pač morali žrtvovati. Ta načrt je bil načelno sprejet, nikdar pa ni bil upoštevan!

Posebnost Idrije so bile njene tipične rudarske hiše. Njihovo svojstveno gradnjo je opisal prof. Franjo Baš v Zgodovinskem časopisu. Bilo jih je nekaj stotin in dajale so našemu mestu tisti tipični videz, zaradi katerega smo rekli, da je Idrija lepa. Sedaj izginjajo druga za drugo in kmalu ne bo nobene več. Za današnjo rabo je bila potrebna asanacija, ki pa naj bi se bila izvedla po nekem enotnem sistemu, da bi ohranile vsaj nekaj svojih posebnosti. Na to ni nihče mislil.

Prav zanimivo je, da pri nas začnemo mnogo govoriti o spomeniškem varstvu prav takrat, ko se nameravamo nad njim najbolj pregrešiti. Sploh je prišlo nekako v navado, da vsi urbanisti postavijo najprej vprašanje

spomeniškega varstva, da se lahko nanj po-
žvižgajo. To je napravil tudi prvi urbanist
inž. Stermecki. Kmalu nato pa so postavili
prav sredi mesta v neposredni bližini starega
magazina in gledališča moderno stolpnico
v obliki silosa kot nekako v zasmeh vsem
osnovam spomeniškega varstva ter popolno-
ma porušili zgodovinsko skladnost mesta.
Mnogi domačani, predvsem pa vsi tujci, ki
prihajajo v Idrijo, sprašujejo, kako je moglo
mesto s tolikimi tradicijami dopustiti nekaj
takega. Urbanisti so triumfirali ob prvi po-
polni zmagi.

Sklonjenih glav so muzejci morali odsto-
piti od spomeniškega varovanja tudi tega
dela mesta. Svoje težnje so tedaj skrčili na
tisti minimum, ki nam vendar še dovoljuje,
da govorimo o nekem spomeniškem varstvu:
obvarovati vsaj štiri najvažnejše zgodovinske
spomenike, to je grad, Šelštvo, gledališče in
magazin. Na te stavbe je muzej sporazumno
s prizadetimi namestil manjše spominske
plošče, ki naj bi vse opozarjale na njihov
zgodovinski pomen. S tem je bila tudi izra-
žena tista ponižna želja, da bi se jih urba-
nisti ne dotikali.

Kaj torej še ščitimo v našem mestu?

Idrijski grad so začeli graditi leta 1522 za
rudniške potrebe, kar nam kaže tudi njegovo
ime »Gewerkenek« od Gewerk in Egg. Spod-
nji prostori so bili namenjeni za shrambo
dragocene kovine, zgornji prostori pa za
rudniško predstojništvo in stanovanja. Za-
radi turške nevarnosti je bil močno utrjen
in obdan z okopi na severni in zahodni
strani. Leta 1758 so ga temeljito predelali
in mu dozidali tudi srednji stolp z uro.
Tudi v času francoske okupacije so opravili
nekaj preureditev posebno v zadnjem delu.
Danes je namenjen za muzej in človek bi
mislil, da je njegova usoda rešena. Grad je
namreč kljub častitljivi starosti zelo dobro
ohranjen. Pa so se prav v zadnjem času
našli ljudje, ki bi radi v njem namestili
šolske delavnice, razširili okna in po svojih
potrebah v njem gospodarili, pri čemer se
jim niti ne zdi potrebno, da bi se ozirali na
lastnikove potrebe. Muzejci vendar še raču-
najo, da bodo rešili vsaj svojo stavbo.

Šelštva iz nemške besede Stell Stube nas
spominja na prvo najdbo živosrebrne rude
s častitljivo letnico 1500. To je prva res trdna
letnica v zgodovini našega rudnika. Vedno
smo bili mnjenja, da je prav ta stavba med
vsemi objekti v največji nevarnosti. Če bi
rudnik le realiziral zamisel o dnevnem kopu,
bi tej stavbi takoj odzvonilo. Sicer se je pa
tako že začelo. Prakticist je nanjo že pripel
pločevinasto streho in celo dve spominski

plošči ob vhodu ga nista prav nič spomnili
na njen zgodovinski pomen!

Rudniško gledališče je naš najpomembnej-
ši kulturni spomenik iz leta 1769 in bo torej
prihodnje leto obhajal častitljivo dvestolet-
nico. To je prva gledališka stavba na Slo-
venskem in ima za seboj zelo pestro zgo-
dovino. O njej je napisal realčni profesor
Maks Pirnat daljšo razpravo v IV. realčnem
Izvestju iz leta 1905. Že ob prenovitvi v kino
dvorano si je arhitekt privoščil prehude po-
sege v njeno prvobitnost. In sedaj naj bi
to bilo opravičilo za nadaljnje posege!

Rudniški magazin iz leta 1764 je svojevrst-
na zgradba in edina te vrste v Jugoslaviji.
Samo nekje v Nemčiji obstaja podobna in
je zavarovana kot posebnost mesta. Spomi-
nja nas na težke čase, ko so rudarjem
v skladu s takratnimi predpisi delili del za-
služka v naturalijah, v glavnem žito in sla-
nino. Po vojni je bilo treba obnoviti streho.
»Strokovnjaki« so ugotovili, da se lahko
streha, ki je pokrita z bobrovci, zniža in
se s tem nekaj prihrani. Tako so napravili,
sedaj pa je streha premalo strma in zmrzal
skoraj vsako leto dviga bobrovce ter povzro-
ča poplavo v notranjosti. Ob tej priliki so
tudi odstranili srednji stolp, v katerem je
bil škripec za dviganje žita. Tudi pri tem
so nekaj prihranili. Prav nič pa niso pomi-
slili, da so s tem odstranili osnovno značil-
nost stavbe. K sreči so ostale osnove tega
stolpiča, pa tudi slike so ohranjene. Tako bo
mogoče enkrat, ko bo imela Idrija več razu-
mevanja za zgodovino, ta stolp rekonstru-
irati. Stavbo bo tako treba popraviti, ker
taka, kakršna je danes, samo kazi središče
mesta. Dati pa ji bo treba tudi določeno
uporabnost. Zamisel, da bi se semkaj prese-
lila javna knjižnica, kateri bi pridružili tudi
študijsko in rudniško knjižnico, je prav go-
tovo najboljša rešitev. V drugem nadstropju
je urejen Klub mladih, ki bo imel možnost,
da svoje prostore še razširi, pa tudi muzej
si bo lahko uredil lep prostor za občasne
razstave.

Prav ti dve stavbi pa sta sedaj zopet v ne-
varnosti. Novi načrt predvideva združitev
obeh stavb z neko lažjo konstrukcijo, prebi-
janjem novih vrat in rušenjem notranjih
sten. Trditev, da to ne bo boleč poseg, se
zdi precej dvomljiva. Opraviti imamo s ti-
stim počasnim in postopnim poseganjem —
sedaj malo, potem zopet malo — počasi do
tistega koraka, ko bo ostal samo še en korak
do rušenja obeh stavb, ker bosta zgubili še
zadnje zgodovinske posebnosti. Spomeniško
varstvo res ne bo moglo več popuščati niti
z utemeljitvijo, da bomo samo tako rešili
obe stavbi.

In zakaj vse to? Idriji je potrebna nova stavba za njeno kulturo, saj je bila zadnja in edina zgrajena leta 1769! Začeli smo torej po mestu pregledovati kleti in iskati ustrezno rešitev. Res, prava »kevdrovska politika reševanja idrijske kulture«, ki se nam je vsilila po preteku dveh dolgih stoletij! Ali ne bi raje enkrat realizirali zamisel o gradnji novega kulturnega ali rudarskega doma? Imajo ga že vsa rudarska in industrijska mesta, celo manjša od Idrije. Tudi Nova Gorica ga bo gradila. Ali ni prav danes čas za to? Prizadeti čutijo potrebo po neki kulturni rešitvi — iščejo pa jo v starih kletih.

Zanimiva je bila že razprava na razširjeni seji občinskega sveta za prosveto in kulturo. Najprej so seveda vsi omenjali spomeniško varstvo. Na vprašanje ravnatelja muzeja, zakaj ni bil na sejo povabljen tudi zastopnik Zavoda za spomeniško varstvo iz Nove Gorice, kateremu smo poverili naše spomeniško varstvo, je dobil odgovor, naj se najprej izdelajo načrti in še pojasnilo, da se tako dela povsod. Odgovor sem razumel tako, naj

se najprej vse uredi, potem se pa spomeniško varstvo pritisne ob zid! Proti predlogu je bil samo zastopnik muzeja in je želel, da se to vnese tudi v zapisnik. Ko bodo izvršene še »lažje rekonstrukcije«, se bomo zopet enkrat lahko prijeli za glavo. Dosedanja praksa popolnoma opravičuje našo bojazen!

V 3. številki »Primorskih novic« pod naslovom »Idrija dobi nov urbanistični načrt« je celo predsednik občine spregovoril o tradicionalni arhitekturi v Idriji in povedal, da jo bo treba upoštevati. Res lepo! Na kaj je pri tem mislil, ni jasno razvidno, vsaj nič konkretnega. Če gradimo, moramo najprej govoriti o spomeniškem varstvu. To je kulturno. To pa tudi nikogar ne zavezuje, da se bomo po teh besedah tudi ravnali, saj bodo načrte izdelali urbanisti.

Tako so govorili vsi dosednji predsedniki idrijske občine, delali pa so potem tisto, kar so projektirali arhitekti in urbanisti. Tako bo govoril tudi tisti bodoči idrijski župan, ki bo podpisal odločbo o rušenju starega gledališča in častitljivega magazina...

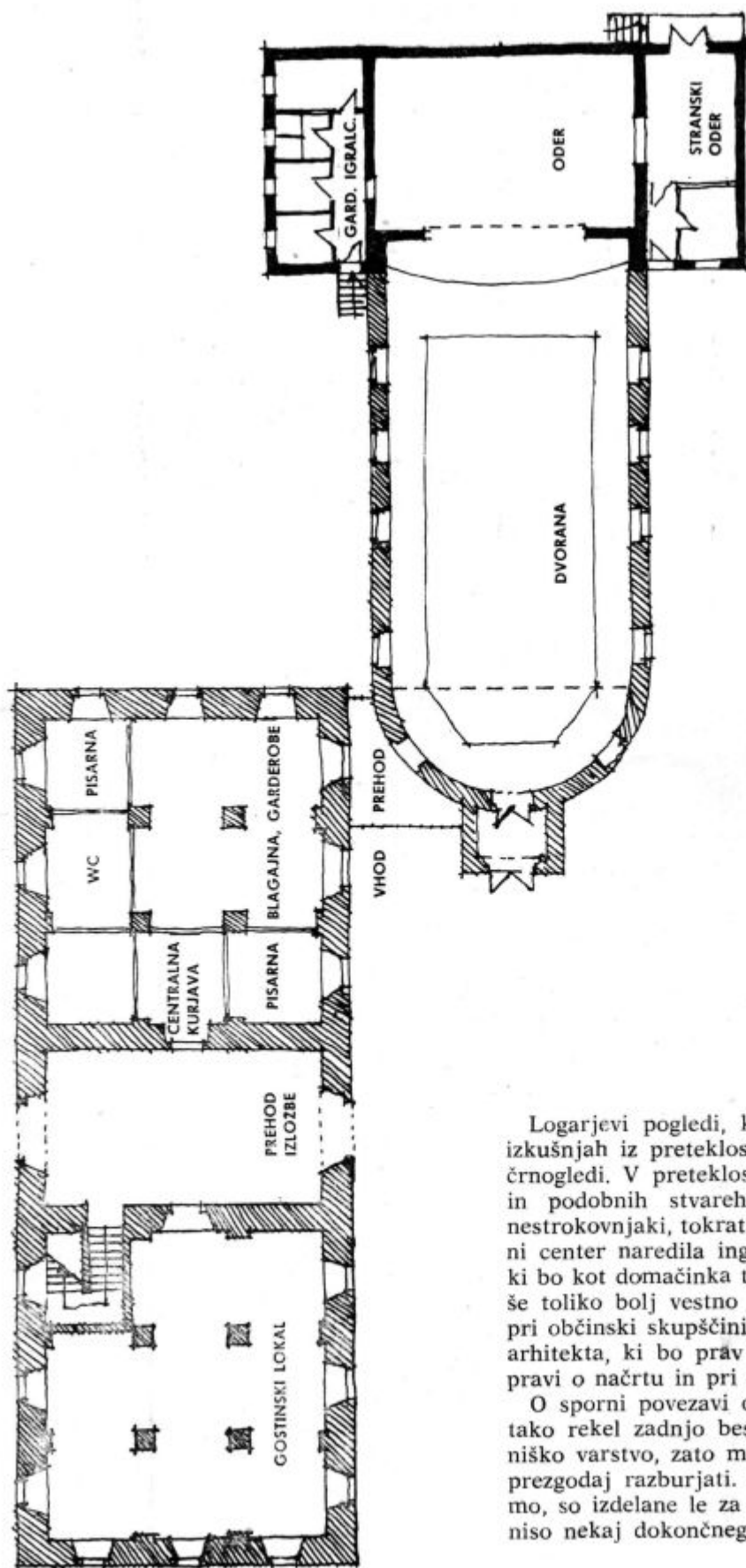
Vinko Cuderman

NEKAJ BEŽNIH INFORMACIJ O IDRIJSKEM KULTURNEM CENTRU

Idrijski občani so bili doslej z marsikatero zamisljo, ki je boleče posegla v njihovo življenje, preslabo in prepozno seznanjeni. Zato najbrž ne bo odveč nekaj besed o tem, kako naj bi (po predlogu Sveta za kulturo in prosveto pri občinski skupščini) rešili problem indrijskega kulturnega centra, čeprav za sedaj še nismo dalj od okvirne zamisli in bo ta — preden bo uresničena — gotovo doživela še marsikatero bistveno spremembo. Po omenjenem predlogu naj ne bi gradili novega kulturnega doma, o katerem smo sanjali še do nedavna, pač pa naj bi »magazin« in kino dvorano — obe spomeniško zaščiteni stavbi — preuredili v nekaj kulturni center. Do te ideje ni prišel sam Svet za kulturo in prosveto, pač pa jo je sprejel, ker se mu zdi pametna: spomeniško zaščiteni stavbi sta gotovo najbolj primerni za kulturne prostore. S tem bosta rešena dva problema: prostorske težave idrijske kulture in varstvo zaščitene stavbe. Ta kulturni center bo resda kljub vsem adaptacijam manj funkcionalen, kot bi bil nov kulturni dom, bo pa zato bolj zanimiv in domač (trenutno tudi bolj moderen), tako da nam ga bo na tihem zavidalo marsikatero mesto,

ki se ponaša z bahavo kulturno stavbo, o stroških vzdrževanja pa rajši molči.

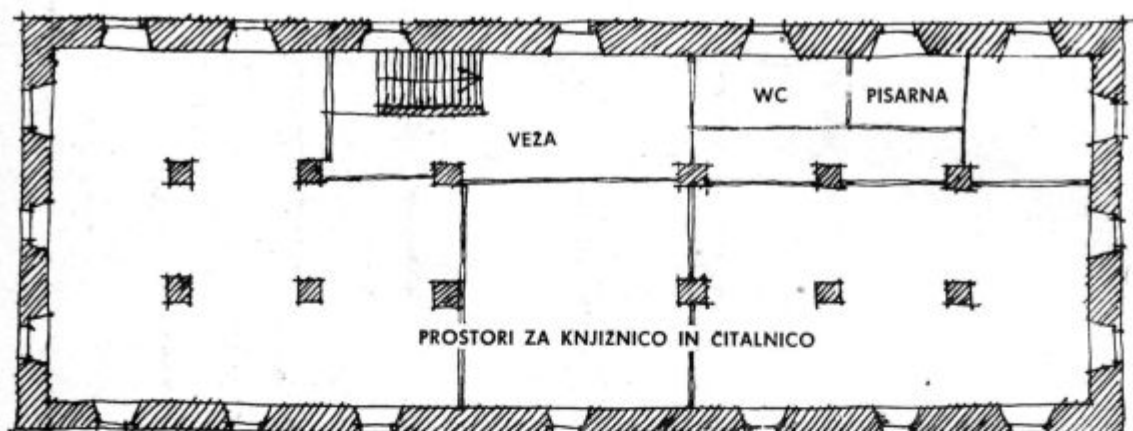
Kakšen približno naj bi bil kulturni center, kažejo idejne skice. Kino dvorani bi prizidali odrske prostore, tako da bi služila tudi za gledališke predstave. Dvorano bi podaljšali tako, da bi zdajšnjo blagajno in sanitarije preselili v pritličje magazina. Tu bi bila še kurilnica (za ogrevanje obeh stavb s centralno kurjavo) in manjši gostinski lokal. V prvem nadstropju magazina bi bila knjižnica s čitalnicami (tudi študijska knjižnica), v drugem nadstropju pa bi poleg mladinskega kluba bil še prostor za občasne likovne razstave, ki bi služil tudi za kulturne prireditve (koncerte, recitale ipd.). Obe stavbi bi bili med seboj povezani z lažjo (zastekleno) konstrukcijo, tako da bi se od blagajn v magazinu lahko šlo naravnost v dvorano. In prav ob problemu, kako naj bi stavbi med seboj povezali, da ne bi skazili zunanjega videza kino dvorane (ki je spomeniško zaščiten), je prišlo doslej do najdaljših in najbolj ostrih diskusij. O tem problemu govori tudi članek Srečka Logarja, objavljen v tej številki Idrijskih razgledov (O spomeniškem varstvu).

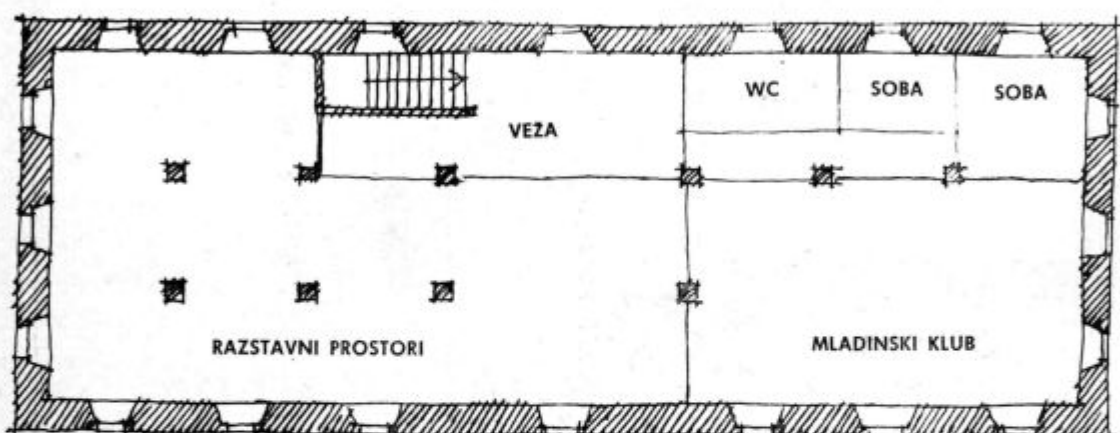
RUDNIKO SKLADIŠČE IN GLEDALIŠČE

Logarjevi pogledi, ki temeljijo na slabih izkušnjah iz preteklosti, se mi zdijo preveč črnogledi. V preteklosti so v Idriji o takih in podobnih stvareh prepogosto odločali nestrokovnjaki, tokrat pa bo načrt za kulturni center naredila ing. arch. Ela Likarjeva, ki bo kot domačinka to delo opravila gotovo še toliko bolj vestno in strokovno. Pa tudi pri občinski skupščini imamo od letos dalje arhitekta, ki bo prav tako sodeloval v razpravi o načrtu in pri njegovi realizaciji.

O sporni povezavi obeh stavb bo tako in tako rekel zadnjo besedo Zavod za spomeniško varstvo, zato mislim, da se ne splača prezgodaj razburjati. Skice, ki jih objavljamo, so izdelane le za diskusijo in še zdaleč niso nekaj dokončnega.

RUDNIŠKO SKLADIŠČE I. NADSTROPJE

RUDNIŠKO SKLADIŠČE II. NADSTROPJE

Inž. Miloš Šulin

Razvoj topilnice rudnika živega srebra po osvoboditvi

Vse do začetka oziroma skoraj do konca prve svetovne vojne so veljale naprave za pridobivanje živega srebra v topilnici rudnika Idrija za zelo moderne. Lahko tudi trdimo, da je imela idrijska topilnica vse do tedaj vodilno vlogo pri izpopolnjevanju tehnološkega procesa pridobivanja živega srebra in tudi pri razvoju samih naprav. Medtem ko je šel po prvi svetovni vojni razvoj tehnologije živega srebra v svetu naprej, je Idrija pričela stagnirati in počasi tudi zaostajati. Doba italijanske okupacije Idrije je v glavnem doba izkoriščanja rudnih bogastev, ne da bi pri tem skrbeli tudi za napredek, mehanizacijo in modernizacijo. Biši lastniki so naprave le toliko vzdrževali, kolikor je bilo nujno potrebno, niti niso vlagali sredstev za raziskave. Pri tem pa so črpali iz jame le boljšo rudo, kar je pripelja-

lo do siromašenja rudišča in upadanja vsebine živega srebra v rudi. Zaradi tega niso izkoriščali vseh razpoložljivih zmogljivosti peči v topilnici. Vse to je povzročilo, da sta rudnik in topilnica bila ob osvoboditvi 1945 praktično na tehničnem nivoju iz leta 1910.

Tako smo imeli tik pred drugo svetovno vojno v idrijski topilnici le zastarele peči in naprave, ki so zahtevale za svoje obratovanje veliko fizičnega dela in bogato rudo, da so bile rentabilne. Leta 1939 je obratovalo **10 do 11 jaškastih peči**, zgrajenih v letih 1878 do 1915, s skupno zmogljivostjo okoli 130 do 135 ton predelane rude na dan. Te peči so bile kurjene z lesnim ogljem. Vse peči pa niso nikdar istočasno obratovale, ker ni bilo potrebno. Z manjšo količino, toda z bolj bogato rudo so dosegali želeno proizvodnjo živega srebra. Te peči so obratovale

bolj ali manj do leta 1961. Predelovale so rudo 40 do 90 oziroma 100 mm zrnatosti.

Nadalje so obratovala leta 1939 v topilnici še štiri Cermak-Špirekove presipne peči, ki so predelovale drobnazrnat rudo (zrna od 0 do 40 mm). Peč števil. 1 je bila zgrajena leta 1886 in je predelala 50 ton rude na dan. Kurjena je bila z bukovimi drvami (8 do 9 prm na dan). Peč števil. 2 je bila zgrajena leta 1888. Na dan je predelala 50 ton rude, kadar je bila kurjena z bukovimi drvami, oz. 65 do 70 ton na dan, kadar je bila kurjena z generatorskim plinom. Peč števil. 3, ki je bila zgrajena leta 1914, ni obratovala že iz časa stare Avstrije zaradi konstrukcijske napake. Peč števil. 4 je bila zgrajena leta 1912. Imela je zmogljivost 85 do 90 ton rude na dan, če je bila kurjena z generatorskim plinom. Leta 1916 je bila zgrajena mala peč števil. 6, ki je imela zmogljivost 15 ton rude na dan; kurjena je bila z bukovimi drvami. Blizu peči števil. 6 je bila še peč števil. 5, ki pa so jo demontirali že Italijani.

V naštetih pečeh so leta 1939 predelali samo 42.340 ton rude z vsebino 1,002 % Hg (najvišja vsebina po prvi svetovni vojni!). Peči so obratovala izmenoma in so dale tega leta skupno proizvodnjo 318 ton živega srebra pri izplenu samo 75,7 %.

Generatorski plin, s katerim so kurili Špirekove peči, so proizvajali v starem zidanem plinskem generatorju tipa »Heller«, ki je bil zgrajen leta 1916.

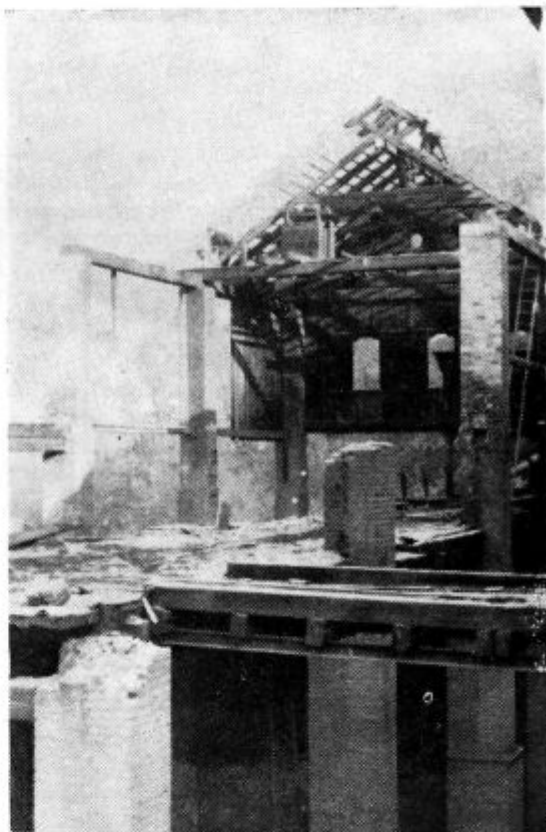
Z leti 1940 in 1941, ko je Italija stopila v vojno, so zaradi vojnih potreb po živem srebru proizvodnjo hitro dvignili in tako predelali leta 1940 že 73.533 ton rude z vsebino 0,808 % Hg in pridobili 476 ton živega srebra, leta 1941 pa 81.356 ton rude z vsebino 0,789 % Hg in pridobili 503,7 ton živega srebra, kar je največja proizvodnja živega srebra v času italijanske okupacije, če izvememo leto 1922/23, ko so pridobili 531,6 ton živega srebra.

V letih 1942–1943 in 1944 je proizvodnja živega srebra zaradi odhoda idrijskih rudarjev v NOV in delno tudi zaradi sabotaž prišla upadati (381,2 ton — 289,8 ton in 238 ton) in je končno spomladi 1945 februarja in marca, ko je bila topilnica bombardirana, delo popolnoma zamrlo.

Tako smo ob osvoboditvi maja 1945 prevzeli žalostno dediščino. Od velikih Špirekovih peči je ostala nepoškodovana samo ena (števil. 4) s svojo kondenzacijsko napravo, peč števil. 1 je bila popolnoma uničena, števil. 2 pa 25 % uničena. Večina kondenzatorjev, dimovodov in lesenih komor je bila zelo poškodovana in tako ta del obrata sploh ni bil sposoben za delo. Tudi jaškaste peči so

bile bolj ali manj poškodovane in nesposobne.

Tako stanje pa ni ustvarjalo malodušja in kolektiv se je z vso vztrajnostjo zagrizel v obnovo poškodovane topilnice. Že julija 1945 so pričele ponovno obratovati Špirekova peč števil. 4, kurjena z bukovimi drvami, in šest jaškastih peči, kurjenih z lesnim ogljem. Avgusta 1945 so ponovno zakurili Špirekovo peč števil. 2, decembra pa je bil tudi že obnovljen plinski generator »Heller«, ki je v januarju 1946 pričel redno obratovati. Ta je predelal dnevno 10 ton lignita, 3 prm drv in 370 kg oglja ter proizvedel 20.500 m³ generatorskega plina s kalorično vrednostjo okoli 1100 kcal/m³. Z generatorskim plinom so kurili samo Špirekovo peč števil. 4, s čimer so povečali njeno zmogljivost

Gradnja peči Špirek 4, oktober 1954

od 50 na 85 do 90 ton rude na dan, medtem ko so Špirekovo peč št. 2 še naprej kurili z bukovimi drvami; šele 1947. leta so jo preuredili na plinsko kurjavo in s tem povečali zmogljivost od 50 na 65 do 70 ton rude na dan.

Leta 1946 je bila urejena tudi črpalna postaja, v kateri sta bili dve batni črpalčki in dve centrifugalni črpalčki s kapaciteto 200 do 350 litrov na minuto in manometrično višino

30 do 38 m. Z vodo, ki so jo črpale te črpalke iz kanala za hidrocentralo Marof, so obrizgavali in s tem hladili kondenzatorje peči.

Ker Špirekova peč št. 3 ni bila sposobna za obratovanje (zaradi začetne konstrukcijske napake) in je tako bila mrtev agregat, so že leta 1947 pričeli misliti na to, da bi jo rekonstruirali in usposobili. Tako so leta 1948 pričeli z rekonstrukcijo te peči, istočasno pa tudi z obnovo male peči Špirek 6. Ta je pričela ponovno obratovati oktobra 1948; kurjena je bila z bukovimi drvami.

Ker je bilo kurjenje z bukovimi drvami drago in zastarelo, na drugi strani pa tudi obratovanje zastarelega plinskega generatorja »Heller« neekonomično in nesodobno, so vzporedno z rekonstrukcijo peči Špirek 3 pričeli z izgradnjo nove generatorske postaje. Tako sta že junija 1949 pričela obratovati nov plinski generator števil. 1 sistema »Koller« z vrtljivo rešetko in en stoječi parni kotel tovarne TPK iz Zagreba. Plinski generator »Heller« je tako odslužil in so njegovo obratovanje ustavili.

Rekonstrukcija peči Špirek 3 je bila končana junija 1949. Od svečane otvoritve 3. julija 1949 peč redno obratuje. Njena zmogljivost je okoli 105 ton rude na dan.

Leta 1950 smo pričeli z obnovo in rekonstrukcijo jaškastih peči števil. 9. in 10, istočasno pa tudi nadaljevali izgradnjo generatorske postaje. Oktobra 1951 sta pričela obratovati generator števil. 2 sistema »Koller« in prav tako drugi parni kotel tovarne TPK iz Zagreba. Obnovljeni jaškasti peč št. 9 in 10 sta začeli obratovati julija oziroma oktobra 1951. Ti dve peči sta bili preurejeni za plinsko kurjavo, vendar nista bili kurjeni s plinom, ker tega leta še ni bil speljan plinovod do njiju. Pač pa je tega leta bila preurejena na plinsko kurjavo Špirekova peč št. 6, ki je odtlej dalje obratovala z manjšimi preureditvami na plinski napeljavi. Leta 1952 smo končno speljali plinovod tudi do jaškastih peči števil. 9 in 10 in tako pričeli s poskusi kurjenja teh peči z generatorskim plinom. Vrsta poskusov, ki smo jih izvajali vse do leta 1954 (vmes smo izvršili razne preureditve), ni dala zelenih rezultatov, zato smo s poskusi prenehali in kurili peči naprej z ogljem.

S tem je bila obnova oziroma rekonstrukcija jaškastih peči končana, tako da je bilo usposobljenih za ponovno obratovanje le 8 peči s skupno zmogljivostjo okoli 100 do 120 ton predelane grobe rude na dan. Obnova preostalih jaškastih peči ni prišla več v poštev, ker je zmogljivost 8 peči zadostovala za predelavo razpoložljive grobe rude. Tako so obratovala peč št. 1, 2, 3, 4, 6, 7, 9, 10.

Peči števil. 5 in 8 nista obratovali že od časov stare Avstrije zaradi neposrečene konstrukcije, peč št. 11, 12 in 13 pa sploh nismo obnovili.

Ker smo imeli konec leta 1951 tri oziroma štiri različne tipe Špirekovih peči, smo pričeli s študijem in pripravi za poenotenje. Po dokončni odločitvi smo leta 1953 začeli z rekonstrukcijo peči Špirek 2, ki je bila preurejena januarja 1954, in peči Špirek 4, ki je bila rekonstruirana novembra 1954. S tem smo dosegli, da smo dobili tri enake Špirekove peči, vsaka z zmogljivostjo okoli 105 ton rude na dan, medtem ko je mala peč Špirek 6 še ostala v glavnem taka, kot je bila leta 1951.

Leta 1953 je bila s postavitvijo tretjega plinskega generatorja sistema »Koller« in tretjega parnega kotla TPK končana tudi izgradnja generatorske postaje. Tako smo dobili skupno tri plinske generatorje sistema »Koller« z vrtljivo rešetko in tri stoječe parne kotle TPK. V plinskih generatorjih vplinjujemo velenjski lignit-orehovec. Trije parni kotli dajejo po 240 kg pare na uro. Dva sta preurejena na plinsko kurjavo z generatorskim plinom, tretji pa je kurjen ročno z lignitom. Dva plinska generatorja sta redno v obratovanju in dajeta dnevno okoli 50.000 kub. metrov plina, tretji pa je v rezervi. Danes kurimo Špirekove peči 2, 3 in 4 z generatorskim plinom, njihova skupna kapaciteta pa znaša okoli 310 do 320 ton predelane drobnorzate rude na dan.

Ker je bil ves vozni park internega transporta zastarel (bencinske lokomotive so obratovala od leta 1912, ena električna lokomotiva celo od leta 1906, Diesel lokomotive pa od 1940. leta), smo pričeli po letu 1952 oziroma 1953 nabavljati in uvajati nove železne vozičke, bočne prevračevalce sistema »Raduša« s prostornino 0,52 kub. metra. Istočasno smo pričeli s preurejanjem tirov od 470 na 500 mm širine. Leta 1955 smo nabavili prvo novo Diesel lokomotivo tipa DL-20, izdelek tovarne »Djuro Djaković« iz Slavonskega Broda z močjo do 20 KM, v naslednjih petih letih pa še tri oziroma štiri take lokomotive. Tako je bilo tudi to pereče vprašanje urejeno, zastarele lokomotive in vozički pa spravljani v muzej. Z nabavo novih Diesel lokomotiv smo likvidirali tudi prevažanje rude po topilnici z zastarelo električno lokomotivo.

Težnja za povečanjem izplena metala iz rude je vodila v letih 1953 do 1955 do povečanja hladilne površine kondenzatorjev Špirek peči. Zgrajena je bila še ena kondenzatorska baterija pri peči Špirek 2, druge baterije pa smo dvignili za 1 meter višje. Delno

smo tudi zamenjali cevi iz žgane glin s salo-
nitnimi premera 300 mm. V tem času je bila
končana rekonstrukcija črpalne postaje s
tem, da smo odstranili stare batne črpalke
in postavili novo centrifugalno črpalno
Gwynnes s kapaciteto 9200 litrov na minuto,
obe starejši centrifugalni črpalki pa prenesli
v novo črpalno postajo. Z zamenjavo dotra-
jane črpalke Vogel (5000 lit/min) z novo
Jastrebac-Niš (3000 lit/min) smo tako imeli
tri dobre črpalke, ki so zagotavljale zadost-
no količino vode za hlajenje kondenzatorjev.

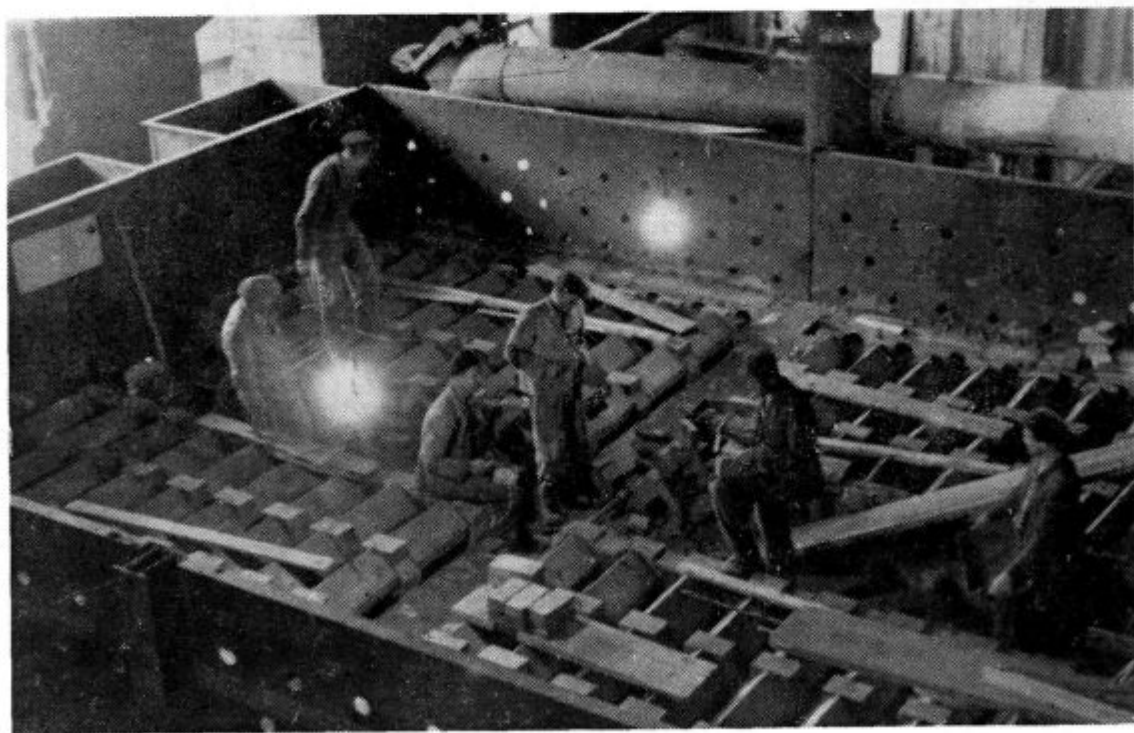
Nenehna skrb za izboljšanje tehnološkega
procesa in s tem izplena je narekovala za-
menjavo starih krilnih — propelernih venti-
latorjev z boljšimi, centrifugalnimi in delno
preureditev celotnega ventilacijskega siste-
ma, kar smo izvedli v letih 1955 do 1956.

Glede na to, da je vsebina živega srebra
v rudi pričela iz leta v leto upadati, smo sku-
šali to izgubo nadomestiti s forsiranjem
zmogljivosti peči, kar pa se je kasneje izka-
zalo za negativno, predvsem glede izplena
oziroma izpolnjevanja načrta proizvodnje. Za-
to smo to tendenco opustili in pozornost pre-
usmerili na druge poskuse.

Januarja 1957 je bila končana gradnja no-
ve klasirnice in drobilnice na pobočju nad
topilnico in montirana nova žičnica od jaška
»Delo« do nove klasirnice in drobilnice, ki je
nadomestila zastareli prevoz rude iz stare
separacije v mestu po elektrificirani cestni

železnici do topilnice. Ko je pričela 2. feb-
ruarja 1957 obratovati nova klasirnica in
drobilnica, smo prešli na druge vrste zrnato-
sti rude, in sicer od prejšnje drobne vrste
dimenzij 0 do 40 mm za Špirekove peči na
dve vrsti, t. j. od 0 do 10 mm in od 10 do
30 mm, pri grobi rudi za jaškaste peči pa od
40 do 90 mm na 30 do 60 mm. Taka zrnatost
naj bi omogočila točnejše in uspešnejše vzor-
čevanje, ki je bilo pri klasirnici tudi avtoma-
tizirano. Toda s tem nismo dosegli želenega
učinka, saj je bilo rude z zrnatostjo 0 do
10 mm okoli 50 odstotkov in ker Špirekove
peči niso primerne za tako prašnato rudo,
so se negativne posledice kmalu pokazale.
Peči so slabo delale, prah je mašil kanale
peči, vsebina Hg v ostankih predelane rude
je porasla, v kondenzatorjih je bilo več »štu-
pe« in skupni izplen je padel na okoli 82 od-
stotkov. To nas je prisililo, da smo prešli na
staro zrnatost in samo eno vrsto drobne
rude, t. j. od 0 do 40 mm za Špirekove peči.
Prav tako je bila zrnatost grobe rude nepri-
merna (30 do 60 mm), zato smo tudi tu pre-
šli na staro zrnatost 40 do 90 mm. Istočasno
smo pri Špirekovih pečeh uvedli samo 6 iz-
sipov na izmeno namesto 7, pri jaškastih pe-
čeh pa samo 4 namesto 5. Ti ukrepi so dali
pozitivne rezultate.

Leta 1957 smo pričeli s poskusi predelave
živega srebra v živosrebrni oksid (HgO). Re-
zultati so bili uspešni in smo v naslednjem

Topilnica, rušenje jaškastih peč, december 1963

letu oksid pričeli redno proizvajati. Po potrebi ga proizvajamo še danes. Leta 1958 smo pričeli, na pobudo poslovodje topilnice Pavla Trevna, pri jaškastih pečeh števil. 9 in 10 s poskusi uvajanja kompresije plinov v kondenzatorjih, v nasprotju s prej, ko je vladala v ceveh kondenzatorjev depresija. Ker so bili rezultati ugodni, smo leta 1959 preuredili vse kondenzatorje jaškastih peči na kompresijsko kondenzacijo. Posledica teh ukrepov je bila, da smo preprečili uhajanje plinov pri žrelu v času njihovega polnjenja, ker je bil ventilator nameščen med peči in kondenzator in je ustvarjal pri žrelu peči depresijo. Vzporedno s tem se je zmanjšala kondenzacijska površina za okoli 40 odstotkov, zmanjšal čas letnega čiščenja in remonta kondenzatorjev teh peči. Končni efekt kompresijske kondenzacije pa je bil tudi večji izplen.

Istega leta smo pri jaškastih pečeh mehanizirali odvoz ostankov predelane rude, ki je bil do tedaj ročen od jeseni 1959 pa z lokomotivo. Z vsemi temi ukrepi smo pri jaškastih pečeh zmanjšali število zaposlenih na 10 delavcev na dan (prej 16 do 18).

Pozitivni rezultati kompresijske kondenzacije pri jaškastih pečeh so dali zadostno osnovo in jamstvo, da smo leta 1960 prešli na preurejanje kondenzacijskega režima tudi pri Špirekovih pečeh. Ta preureditev je bila januarja 1961 končana, pri čemer smo uvedli tudi cevi iz plastične snovi (PVC) kot zbiralne in razdelilne cevi. Tak način kondenzacije je omogočil, da smo tudi pri teh pečeh zmanjšali kondenzacijsko površino za okoli 25 odstotkov, da smo eliminirali dve leseni komori, zmanjšali čas mesečnega in letnega čiščenja kondenzacijskega sistema in da smo tudi tu izboljšali izplen. Vse navedene in še nekatere druge manjše preureditve so omogočile, da smo skrajšali čas letnega čiščenja in remonta v septembru od prejšnjih skoraj 30 dni na okoli 15 do 16 dni.

Po končani obnovi med zadnjo vojno porušeni topilniški naprav in navedeni preureditvi nekaterih peči je torej obratovalo konec leta 1960 v topilnici 8 jaškastih peči, 3 velike in ena mala Čermak-Špirekova peč s skupno zmogljivostjo 450 ton predelane rude na dan. Vse Špirekove peči so bile kurjene z generatorskim plinom, jaškaste peči pa z mešanico koksa in oglja.

Ko smo izvedli delno modernizacijo jame in transporta rude (nova žičnica in klasirnica z drobilnico, nov izvozni stroj tovarne Nordberg pri jašku »Delo«, izvedena koncentracija izvoza rude po jašku »Delo« in nabavljenih nekaj akumulatorskih lokomotiv), je bilo očitno, da bo treba misliti tudi na modernizacijo topilnice, saj je s svojimi napra-

vami daleč zaostala za drugimi enakimi topilnicami v svetu, postala pa je tudi ozko grlo proizvodnje zaradi omejene zmogljivosti. Na to modernizacijo smo pričeli misliti že pred letom 1956, vendar je zaradi določenih težav in omenjenih možnosti ni bilo možno izvesti. Glavna linija modernizacije topilnice je bila nakazana z modernimi rotacijskimi pečmi, ki naj bi istočasno povečale zmogljivost topilnice, odpravile zastarele jaškaste peči in kasneje tudi prav tako zastarele in neekonomične Špirekove peči.

Ta ideja se je počasi pričela realizirati, saj je bila spomladi leta 1960, po dolgotrajnih težavah in pogajanjih, končno le sklenjena pogodba z inozemskim dobaviteljem za dobavo in postavitev prve rotacijske peči, ki naj bi imela zmogljivost 250 ton predelane rude na dan. Peč naj bi bila izdelana po licenci ameriške firme Gordon I. Gould iz San Francisca v Kaliforniji. Ta firma je postavila v svetu že nad 60 takih peči, vendar je idrijska največja.

Junija 1960 smo pričeli z gradbenimi deli, v jeseni pa že z montažo, tako da je bila celotna naprava v začetku aprila 1961 montirana in je 12. aprila pričela poskusno obratovati; svečana otvoritev je bila 29. aprila 1961. leta.

Že kmalu po pričetku obratovanja prve rotacijske peči smo 30. aprila tega leta ustavili obratovanje jaškastih peči, od katerih so prve delale z manjšimi preureditvami od leta 1878 dalje, leta 1963 pa smo jih porušili. S tem je bila končana prva faza modernizacije topilnice. Rotacijska peč je nadomestila vseh osem jaškastih peči, obenem pa tudi povečala skupno zmogljivost topilnice na okoli 580 ton predelane rude na dan.

Ta peč je kurjena z mazutom, ki ga dovažamo direktno iz Reke. Sposobna je predelovati rudo zrnatosti od 0 do 70 mm in tudi vse vrste rude. Opremljena je z modernimi kontrolnimi instrumenti in napravo za odpraševanje pečnih plinov. Rudo dovažamo v bunker nad pečjo s pomočjo gumijastega transporterja, na koncu katerega je nameščena avtomatska naprava za vzorčevanje rude. Kondenzator peči je sestavljen iz dveh baterij, litoželeznih cevi, ki so hlajene samo zračno. Pod kondenzatorjem sta dve okrogli betonski koriti, kjer se nabirata »štupa« in živo srebro, pod tema pa dva gnetilna aparata za predelavo »štupe«. Za kondenzatorjem so štirje okrogli leseni tanki s premerom 3,7 m in višino 6 m. Vzporedno s postavitvijo rotacijske peči je bila preurejena podzemeljska zidana komora, priključena na lesene tanke. Pred tem pa je bila zgrajena nova ventilatorska postaja s štirimi ventilatorji, ki so bili,

po večkratnih preureditvah, izdelani iz kislino odporne pločevine v domačih delavnicah.

Ostanke predelane rude izpod rotacijske peči so prvotno odstranjali z jeklenimi členkastimi transporterji. Izkazalo pa se je, da se pri tem tvori izredno veliko prahu, ki zahteva vso okolico peči, česar kljub številnim preureditvam in poskusom ni bilo mogoče odpraviti. Zato smo zgradili novo odvozno progo, po kateri se ostanki transportirajo na odval ob Idrijci direktno izpod peči s pomočjo lokomotive in vozičkov. S tem je bil problem zapraševanja rešen. Izredne težave smo imeli pri novi peči tudi z ognjeodporno oblogo peči. Ta je zdržala komaj 3 do 4 mesece in že je bilo treba peč prezidati. Po dolgotrajnih skupnih prizadevanjih s tovarno šamota v Arandjelovcu je končno uspelo izdelati oblogo, ki danes zdrži že nad eno leto. Tako je bil rešen še en težak problem. Istočasno smo na hladnem koncu peči vzdali v oblogo granitne segmente, ki naj bi se povečali trajnost obloge. Tudi ta poskus je uspel in se obnesel.

Padec vsebine živega srebra v rudi je narokoval nadaljnje povečanje zmogljivosti topilnice, da bi proizvodnja živega srebra ostala na približno enaki višini. Zato smo takoj po postavitvi prve rotacijske peči pričeli misliti na drugo. Ko so bile vse priprave in dokumentacija končane, smo pričeli gradnjo druge rotacijske peči. Montirana je bila in pričela poskusno obratovati aprila 1964. leta. Svečana otvoritev je bila 2. maja 1964. Druga rotacijska peč je enaka prvi, razen ne-

katerih modifikacij in izboljšav, ki so plod izkušenj naših strokovnjakov pri prvi peči.

S pričetkom obratovanja druge rotacijske peči smo ustavili delo male Špirekove peči števil. 6 in jo v naslednjem letu porušili. Tako so konec leta 1964 obratovale tri Špirekove peči in dve rotacijski, s skupno zmogljivostjo topilnice okoli 830 ton rude na dan. S tem je bila, lahko rečemo, končana druga faza modernizacije topilnice in že smo pričeli s pripravami za postavitve tretje rotacijske peči. Vzporedno z njo smo začeli delno rekonstruirati glavni dimovod, graditi dodatno podzemeljsko zidano komoro in novo ventilatorsko postajo. V jeseni 1966. leta smo pričeli z zemeljskimi deli in temelji za tretjo rotacijsko peč. Maja meseca 1967. leta je bil preurejen transport rude izpod klasirnice in drobilnice na peči, poleti istega leta pa se je pričela montaža peči, ki bo končana januarja 1968. leta. Ko bo pričela obratovati tretja rotacijska peč, bomo ustavili nadaljnji dve Špirekovi peči, tako da bodo v letu 1968 obratovale tri rotacijske peči in ena Špirekova. S tem se bomo približali končni fazi modernizacije topilnice, to je postavitvi še četrte rotacijske peči, s čimer bo za zdaj končana celotna modernizacija topilnice. Tako bo idrijska topilnica ponovno na taki tehnični ravni, kot jo imajo druge moderne topilnice živega srebra v svetu. Še več, trdimo lahko, da bomo z izdelano tehnologijo, ko bomo imeli v topilnici štiri rotacijske peči in ko bomo končno odpravili zadnjo zastarelo Špirekovo peč, zavzeli ponovno vodilno mesto v tehnologiji pridobivanja živega srebra v svetu.

Poldka Kos

Nekaj spominov iz mojega življenja

Dne 30. januarja 1968 je umrla v zdravilišču na Golniku Poldka Kosova. Mnenja smo, da se ji bomo najlepše oddolžili z njenimi spomini, v katerih je pokazala vso svojo načelnost in skromnost.

Uredništvo

V družini nas je bilo petero: mati, oče, stara mati, dve leti mlajša sestra in jaz. Ker smo imeli gostilno, smo potrebovali tudi služkinjo. Delati smo morali vsi in tudi midve s sestro, ko sva komaj začeli obiskovati šolo. Nobeno nedeljo dopoldne in noben se-

manji dan nisva bili prosti. Morali sva brisati pribor in nositi kruh od peka v košari, ki je bila skoraj večja od naju. Dobivali sva sicer po končanem delu desetico, da bi si kaj kupili na semnju, toda vedno sva se vračali žalostni, ker so bile že vse stojnice prazne. V Idriji je bilo v tistih časih nad 30 gostiln, medtem ko so zdaj komaj 4. Naša je bila izmed najbolj obiskanih. Prihajali so vozniki, ko so prevažali iz Logatca, ki je bil naša najbližja železniška postaja, blago, ter kmetje, ki so vozili z Vrhnike poljske pridelke in iz Zirov pozimi svinino. Tudi okoliški kmetje so radi zahajali k nam, ker so bili vedno dobro postreženi. Moj oče je bil poštenjak starega kova, ki ni izkoriščal ljudi. Porcije so morale biti take, kakršne so se mu zdele primerne gostovemu želodcu, in računal je toliko, kolikor je mislil, da gost zmore. Bil je prijazen z vsemi, pomagal revežem in naju s sestro učil spoštovati ljudi. Bil je naročen na več časnikov in tudi bral jih je, vendar ni rad politiziral, da se ne bi zameril gostom. Bil je predvsem zaveden Slovenec, volil pa je vedno liberalnega kandidata. Dasi je bil veren, je le malo hodil v cerkev. Ko me je poslal v šole, ni hotel, da bi hodila v samostansko šolo in v njej stanovala, kakor je bila tedaj navada. Zvečer so prihajali v gostilno domači ljudje: mali obrtniki, delavci, rokodelci. Tako imenovani boljši ljudje k nam niso zahajali, ker nismo imeli posebne sobe.

Ker je bila mati pobožna, sva morali s sestro pridno hoditi v cerkev, tako da mi je že tedaj postalo to odvratno. Hodili pa sva tudi telovadit k Sokolu, ki je bil prav takrat ustanovljen. Sokol je veljal za liberalno društvo, klerikalci so pa nekaj let pozneje ustanovili svoje telovadno društvo Orel. Katehet, Franc Osvald, je imel osnovnošolske otroke, ki so zahajali k Sokolu, zelo na piki in jim je delal sitnosti, kjer je le mogel. Tudi to me je odbijalo od klerikalcev. Sicer pa je bila Idrija kot delavsko mesto zelo razgibana, ljudje so bili ločeni v tri politične stranke: socialnodemokratsko, klerikalno in liberalno.

Matere se ne spominjam mnogo, ker je umrla, ko sem obiskovala 4. razred osnovne šole. Oče se je moral znova oženiti. Nastala je nova družina z majhnimi otroki. Toda jaz sem se čutila le malo povezano z njo, ker sem šla potem v druge šole.

Solanje

Ko sem končala osnovno šolo, bi me bil dal rad oče v domačo realko, ki se je prav takrat ustanovila v Idriji. Toda deklet niso sprejemali. Še leta 1908, ko je bila prva matura, je vzbujala pozornost edina dijakinja,

ki je prišla maturirat, ko je prej privatno študirala.

Osnovna šola v Idriji je imela takrat pet razredov. Tudi v šestega sem hodila še v Idriji in sicer privatno. V sedmi razred pa me je poslal oče v Ljubljano v šentjakobsko šolo. Ker sem pa bila zelo bolehná, mi ljubljanska megla ni prijala in naslednje leto sem šla v Gorico v 8. razred slovenske šole, v tako imenovani Mali dom. To je bilo leta 1904. Gorenjsko železnico so takrat šele gradili in peljali smo se s konji iz Idrije preko Mosta na Soči in Kanala v Gorico. Meščanskih šol tedaj še ni bilo in 7. in 8. razred v Malem domu sta bila pripravnici za učiteljske. Pri prvi gospodinji v Gorici, kakor tudi pri prejšnji v Ljubljani, je bilo skoraj tako kakor v samostanu. Na sprehod so nas vodile v parihi in po samih cerkvah. Same nismo smele na cesto, skozi okno je bilo prepovedano gledati. Taka so bila skoraj vsa zasebna stanovanja za dekleta. Milo podnebje in precej dolga pot do šole mi je pomagalo, da sem kmalu ozdravela. V šolo sem hodila rada in sem dobro napredovala, ker me je učila izvrstna učiteljica Ana Dolgan. Spominjam se, da je prišel enkrat k nam v razred Simon Gregorčič, ki je stanoval tiste čase v Gorici. Goriški Slovenci so iz lastnih sredstev vzdrževali osnovno šolo z osmimi razredi in sezidali zanjo dvojce lepih poslopij. Zato so z veliko ljubeznijo spremljali šolsko delo in uspehe.

Leta 1905 sem stopila v prvi letnik učiteljske, ki je imelo slovenske in italijanske paralelke. Preselila sem se k sošolki v zavedno slovensko delavsko družino, toda politično neopredeljeno. Bili so še tisti časi, ko se je zlasti na mejah gojila narodna zavest. Ta doba je bila najlepša v mojem življenju. Gospodinja je razumela in ljubila mladino ter nas spremljala tudi na zabave in v gledališče, kadar je prišlo iz Ljubljane gostovat. Gorica je bila tedaj pretežno slovenska, povsod se je slišalo govoriti slovensko. Slovenci so postavili svojo kulturno in gospodarsko organizacijo. Kakor sem že zgoraj povedala, so sezidali z lastnimi sredstvi dvojce lepih in velikih poslopij za osemrazredno osnovno šolo, potem otroški vrtec in impozantno poslopje Trgovskega doma v središču mesta. V ta namen so prispevali zavedni Slovenci narodni davek, ki ga je pobirala tudi mladina po srednjih šolah. Ko sem bila v 2. letniku učiteljske, je umrl pesnik Simon Gregorčič. Njegov pogreb je bila velika narodna manifestacija. Udeležila se ga je tudi slovenska mladina vseh slovenskih šol v Gorici in v gumbnici smo nosili slovensko trobojnico z žalnim trakom. Takrat sem spoznala tudi pi-

satelja Antona Medveda in Meška, ki sta nas prišla pozdravit na učiteljsiše.

V slovenskih paralelkah na učiteljsišču so poučevali skoraj sami slovenski profesorji, toda od njih nismo mnogo pridobili, ker so bili zelo povprečni. Z narodno zavestjo je prodirala med mladino tudi jugoslovanska ideja in mržnja do Avstro-Ogrske, tlačiteljice slovanskih narodov. Spominjam se, da je bil med slavnostnim govorom na našem učiteljsišču ob proslavi 60-letnega vladanja cesarja Franca Jožefa, to je bilo leta 1908, tak nemir, da nas je ravnatelj komaj pomiril. Narodno-radikalno gibanje, ki so ga prinesli naši študentje iz Prage in katerega geslo je bilo »Iz naroda za narod«, je zaživelo po slovenskih srednjih šolah. Spominjam se, da so sklicali l. 1907 ali 1908 tajni sestanek dijakov v neki slovenski gostilni na trgu, ki se je takrat imenoval Korn. Tam so govorili študentje iz Ljubljane: Zalar — urednik Svobodne misli, Ribnikar — poznejši urednik mariborskega Večernika, glasila mladih liberalcev, in drugi, dokler ni prišla policija in nas razgnala. Ustanovili smo potem narodno-radikalne krožke po srednjih šolah, seveda popolnoma tajno, da ne bi zanje izvedeli v šoli. Naš krožek se je sestajal pri tov. Rozi Ribičičevi, tedaj še Ariglerjevi, ki je bila tudi predsednica. Brale smo razna predavanja o narodnem vprašanju, ženskem vprašanju in druga, ki smo jih dobivale iz Ljubljane in Idrije, kjer so jih dijaki sestavili sami. V četrtem letniku sem bila predsednica jaz, ker je Roza končala šolo. Tedaj smo zahajale v prostore slovenskega prosvetnega društva, namreč liberalnega, kjer so nam predavali razni izobraženci, kakor dr. Puc, Damir Fajgelj, glasbenik Komel in drugi. Hoteli so v nas vzbuditi veselje, da bi kot učiteljice pomagale pri prosvetnih društvih na vaseh, ki so jih tedaj na Goriškem pridno ustanavljali. Podobne krožke so ustanavljali med mladino tudi klerikalci in tako smo imele, ko smo bile v četrtem letniku, v šoli dva politična tabora, seveda tudi to skrivaj.

Tudi dr. Tuma in dr. Dermota, ki sta živela takrat v Gorici, sta prirejela za dijake tajna predavanja. Spominjam se, da sem bila na dveh. Govoril je dr. Tuma o monizmu in dualizmu in dr. Dermota je pomagal v diskusiji. Najbolj pa me je zanimalo slovensko slovstvo, ker je bila takrat v razcvetu slovenska Moderna. Na gimnaziji je poučeval slovenščino dr. K. Ozvald, ki je navduševal dijake za Moderno. Učili smo se na pamet Župančiča, Ketteja, Murna, Aškerca, brali Cankarja. S kakšnim zanimanjem smo poslušali predavanje dr. Ozvalda o Župančičevi Dumi! Tudi na druga predavanja smo ho-

dile v slovensko čitalnico, brez ravnateljevega dovoljenja, toda s tiho vednostjo profesorjev. Spominjam se, da je enkrat predavala tudi Zofka Kvedrova, toda kako in o čem je govorila, ne vem več.

V tretjem letniku sem prestajala težko versko krizo. Takrat so bili hudi boji med glavnima slovenskima strankama, med liberalci in klerikalci, in liberalci so uporabljali tudi protiversko propagando. Izdajali so revijo Svobodna misel, ki je krožila tudi med dijaštvom. Hodila sem od spovednice do spovednice, da bi se rešila verskih dvomov, toda vsi spovedniki so mi odgovarjali samo, naj molim in tako je vedno bolj zmagoval v meni razum in obligatna šolska spoved v 4. letniku je bila zadnja v mojem življenju. Kot mlada učiteljica sem pozneje rada brala poljudnoznanstvene knjige o razvoju sveta in človeka, kajti tega se v šoli nismo učili. Takrat sta bila v modi Darwin in Haeckel in brala sem ju, kolikor sta mi bila dostopna in kolikor sem razumela, ker v slovenščini jih nismo imeli in morali smo jih brati v nemščini, kar mi pa ni bilo težko, saj sem se je bila naučila v šoli.

Komaj sem čakala, da bi končala šolanje, si sama služila kruh in delala med ljudstvom. Dr. Puc mi je prigovarjal, naj bi prosila za službo na Goriškem, pa nisem hotela spodrivati sošolk Goričank in bilo mi je tudi vseeno, kam bom nameščena. V juliju 1909 sem naredila maturo. Bile smo prve maturantke, ki se nismo poslovile od učiteljsišča z običajno večerjo, ampak smo priredile otroškemu vrtcu v korist koncert, ki smo se morale zanj skrivaj pripravljati. Šele ko smo imele v žepu maturitetna spričevala, smo končale naše šolanje z javnim koncertom, ki je imel lep moralen in materialen uspeh. Potem sem se poslovila od Gorice.

Učiteljevanje

V šolskem letu 1909-10 sem službovala kot suplentka v **Starem trgu pri Ložu** in v **Cerknici**. Toda izven šole nisem mogla nič delati, ker sem bila premalo časa v vsakem kraju in ker sem se morala kot začetnica mnogo pripravljati za šolo. Toda tudi politično je bilo težko, ker so imeli na Kranjskem vso oblast v rokah klerikalci. Učiteljev položaj na vasi je bil med kaplanom in mežnarjem. Ker so bili učitelji slabo plačani, so večinoma tudi orglali v cerkvi. Kljub odvisnosti pa je bilo več učiteljev včlanjenih v Učiteljski zvezi kakor v klerikalni Slomškovi družbi. Bila je doba Cankarjevih Hlapcev in Martinov Kačurjev. Učiteljice smo bile še na slabšem: nismo imele političnih pravic, mlada učiteljica ni smela nikamor brez spremstva,

skratka — gledali so nas kot neboljane ženske. Tako me je na primer nadučitelj v Starem trgu opozoril, da se ne spodobi za mlado dekle, da bi bila na hrani v gostilni.

Naslednje leto sem bila **nameščena v Idriji** in zopet kot suplentka. Tu je bil drugačen položaj. Solo je vzdrževal rudnik. Predstojnik rudnika — »Hofrat« — pa je bil predstavnik ponemčevalnega društva »Schulverein« in zato je bila šola utrakvistična ter so posebno skrbeli za pouk nemščine. Učiteljstvo je moralo biti včlanjeno v nemškutarskem uradniškem društvu Kasino in učiteljice so morale biti »stanu primerno« oblečene in hoditi v šolo tudi poleti v klobukih in rokavicah.

Meni je bilo v Idriji dobro. Že kot dijakinja sem ob počitnicah telovadila pri Sokolu, zdaj pa sem bila tudi v odboru in sem bila zelo delavna. Mnogo sem brala Ibsena, Björnsona, Nietzscheja, Strindberga, Ellen Key, Tolstoja, Dostojevskega in seveda tudi naše slovenske pisatelje, ki so tedaj izhajali: Cankarja, Kraigherjevega Škrobarja in Školjko, Levstikovo Tino Gramontovo, Zofko Kvedrovo vseppek. Hodila sem poslušat tudi Antona Kristana na javne socialnodemokratske shode. Takrat je bil Anton Kristan v Idriji ravnatelj Konzumnega društva in je bilo politično življenje zelo razgibano. Njegova prva žena je predavala v društvenih prostorih, zlasti ženskam. Ker je bilo to nasproti našega stanovanja, sem mnogokrat sloneč na oknu poslušala. Tja pa se nisem upala, ker nisem bila članica. Vendar o političnih in družbenih vprašanjih nisem tedaj imela nobenega pojma. Štela sem se le za zavedno Slovenko in protiklerikalno usmerjeno.

Konec šolskega leta so me z idrijske šole odpustili. »Hofrat« me je obdolžil, da sem socialdemokratka, kar je bilo zanj največji greh. Težko sem se poslovila od Idrije, posebno še zato, ker sem vedela, da me čakajo, ker nisem bila klerikalka, le zakotne vasi.

Tako sem se jeseni leta 1911 pripeljala v **Novo vas na Blokah**, kar je bilo precej daleč od Idrije, ker se tedaj še nismo vozili z avtobusi, ampak s poštnimi konji. Na Bloški planoti je bilo več vasi, šola se je vsako leto povečala in kmalu nas je poučevalo 5, razen nadučitelja same učiteljice. Mimo Marijine družbe in Gasilskega društva ni bilo nobenega društva. Ljudje so bili popolnoma pod vplivom klerikalcev. Prvo leto sem se morala pripravljati na strokovni izpit, potem sem živela samo za šolo in sem mnogo brala. Na Blokah sem službovala 7 let, če računam vmes tudi dve prekinitvi.

Najprej sem se morala umakniti tovarišici, ki je bila kazensko premeščena v Novo vas,

ker je imela nezakonskega otroka. Dobila sem službo v Črešnjevcu v Beli krajini, kjer pa sem bila le nekaj mesecev, potem sem se vrnila na Bloke. Omenjena tovarišica je morala namreč na drugo kazensko mesto, ker je prinesla na Bloke s seboj tudi otroka, česar ne bi bila smela, ker je bilo nezakonsko materinstvo velika sramota.

Drugič sem se morala »umakniti« med prvo svetovno vojno. Vojno smo šteli za nesrečo. Mnogim se je smilila mala Srbija, saj je komaj končala balkansko vojno, ki se je bila v njej tako junaško vojskovala. Jaz sem se zavedala, da je vojna napoved bratski Srbiji samo povod za imperialistično osvajanje Balkana, nadaljevanja Drang nach Osten. Črno-žolta klerikalna reakcija, ki se je oklepala katoliške Avstrije, pa je vpila »Srbe na vrbe« in, ker se je bala jugoslovanske ideje, organizirala sistem ovadustva v mestih in vaseh. Na Blokah je bil za župana in deželnega poslanca srednji kmet Franc Drobnič. Bil je zagrizen šušteršičev pristaš — kakor je znano, so se klerikalci že tedaj cepili na dve struji: šušteršičevo avstrijakantsko in Krekovo krščanskosocialno, s katero so ob razpadu Avstrije rešili klerikalno stranko — svoje shode je začel z očenašem, pri tem pa je bil znan ženskar, čeprav je imel številno družino. Drobnič je v svoji patriotski vnemi pritiskal na orožnike, da so me naznanili, češ da sem veselo vzkliknila »Živio«, ko so Rusi zavzeli avstrijsko trdnjavo Premisl. Tako so me v aprilu 1915 aretirali in odpeljali v Ljubljano v sodnijske zapore. Tam mi ni bilo nič hudega. Celica je bila snažna in prostorna, v njej nas je bilo 5 političnih zapornic. Hrano smo si lahko posebej kupovale in smele smo dobivati leposlovne knjige. Po treh tednih so me izpustili, ker mi niso mogli ničesar dokazati. Toda v službo sem se vrnila šele čez pol-drugo leto, toliko časa je namreč trajala disciplinska preiskava. Medtem sem dobivala le polovično plačo, kar je bilo zelo malo, saj je cela plača komaj zadostovala za preživljanje. Nazadnje so me kaznovali z ukorom, ker »je bilo moje obnašanje tako, da bi bilo moglo vzbuditi sum v moj patriotizem«. Odtegljajev od plače mi niso vrnili in morala sem zopet v službo na Bloke, kar sem storila zelo nerada. Iz zapore sem se vrnila še z večjo mržnjo do klerikalcev in Nemcev. Veselila sem se porazov na frontah in drugih znamenj propada Avstrije. Navdušeno sem pozdravila majniško deklaracijo in sem mislila, da je njen avstrijski okvir le navidezen, le zunanja oblika, da bi se deklaracija mogla širiti legalno. Hrepenela sem po združitvi jugoslovanskih narodov v lastno državo

Jugoslavijo, ker sem mislila, da potem tudi Slovenci ne bomo več zatirani, da bomo svobodni, da bo rešeno naše nacionalno vprašanje. Za rusko revolucijo se nisem zanimala, nisem je razumela, bila je predalet, ko so se pri nas doma vrstili razni važni politični dogodki, ki so vedno bolj približevali urešitvenje mojih želja.

Leta 1918 sem prosila za premestitev z Blok na enorazrednico **Ledine nad Idrijo**. Bila sem edina prosilka in sem uspela. Kmalu potem, ko sem se preselila, je bilo vojne konec.

Ko je bila končana prva svetovna vojna, je razpad avstrijske vojske občutila tudi Idrija. S Soške fronte so se množice utrujenih vojakov vračale skozi naše mesto. Kakor drugod je meščanstvo tudi pri nas ustanovilo narodno stražo, da bi vzdrževala mir in red. Poveljnik je bil profesor Baltazar Bebler, bivši avstrijski oficir. Narodna straža je razoroževala vojake in jim jemala vojni plen. Meščanstvo pa se ni balo le vračajočih se vojakov, ampak tudi domačega delavstva, ki je bilo pod vplivom oktobrske revolucije ter zaradi dolge vojne in stradanja revolucionarno razpoloženo. V Idriji je bila med prvo svetovno vojno preskrba zelo slaba. Daleč naokoli, v Žiri, Poljansko dolino in na Gorenjsko so hodili Idrijčani — večinoma ženske — in prosile po kmetih živeža. Toda niti zastoj niti za denar niso dobile ničesar. Zamenjavale so vse, kar so imele: perilo, obleko, posteljino itd. Tako pomanjkanje je vladalo v mestu, da so morali spomladi leta 1918 sklicati javen shod. Moral se ga je udeležiti tudi predstojnik rudnika Billek, čigar prva dolžnost bi bila skrb za delavce. Ko so ga zagledale sestradane in razjarjene rudarske žene, so se zapodile proti njemu in ga nabile z dežniki, da ga je spremljajoči uradnik komaj rešil. Prav tisto zimo, ko je bila v Idriji najhujša lakota, je na Blokah v nekem skednju zmrznila in segnila velika množina krompirja, ki je bil zasežen za Idrijo, a ga iz neznanih vzrokov niso prepeljali tja.

Socialdemokrate je vodil tiste prevratne dneve dr. Lončar, ki je bil profesor na realki. Ker je bil bolj masarikovec kakor socialdemokrat, je vplival na delavce pomirjevalno in jih navduševal za Jugoslavijo, ki se je porajala v tisti dobi. Pomirile so se strankarske strasti in vladala je vera, da je sedaj prišla svoboda. Več dni so ljudje manifestirali, ženske so hodile po ulicah v narodnih nošah in pele slovenske pesmi, hiše so bile okrašene s slovenskimi zastavami, odstranjevali so nemške napise in druga znamenja avstrijske sužnosti. Ko so snemali s hiše na

sedanjem Titovem trgu, v kateri je danes Mestna knjižnica, grb z avstrijskim dvoglavim orlom, je bil trg poln navdušenega ljudstva in navček v cerkvenem zvoniku je klenkal avstrijskemu orlu pogrebno pesem. Rudniškega predstojnika hofrata Billeka so zastražili in ga potem odpeljali na avstrijsko mejo.

Čez dober teden pa je minilo navdušenje nad svobodo. Iz Črnega vrha se je po serpentinah previdno z belo zastavo pripeljal avtomobil italijanskih častnikov. Kmalu za njimi je prišla vojska, ki je zasedla Idrijo in okolico. Sprva smo bili prepričani, da bo to le začasno. Zdelo se nam je nemogoče, da bi Idrijo, del Kranjske, priključili Italiji. Zato nas je rapalska pogodba, ki je anketirala s Primorsko tudi Idrijo, zelo prizadela. Tedaj smo bili prvič razočarani nad Jugoslavijo, češ da nas je izdala.

Moje službovanje pod italijansko okupacijo

Po dveh letih službovanja v Ledinah sem bila **premeščena v Idrijo**. Prva leta nas Italijani še niso zatirali. Pustili so nam slovenska društva in organizacije ter šole. Naši poslanci so v italijanskem parlamentu zahtevali avtonomijo. Za volitve v italijanski parlament sta bili postavljeni dve listi: Lipova vejica, na kateri so bili združeni klerikalci in liberalci, druga lista je bila komunistična. Na prvi listi so kandidirali: dr. Vilfan, dr. Besednjak in kaplan V. Šček, na drugi pa J. Srebrnič. Kakšen je bil rezultat v Idriji, se ne spominjam. Značilen za razpoloženje je bil volilni shod, na katerem je govoril dr. Vilfan. Ta je izjavil po shodu, da njemu, prekaljenemu govorniku, ni uspelo ogreti poslušalcev, da si je napel vse sile. Vem pa tudi, da so tisti čas trgovci priredili za revne rudarske otroke bogato božičnico, boječ se revolucionarnega razpoloženja delavstva. Mislim, da je bilo to leta 1919 ali 1920.

Društva, ki so prenehala z delovanjem med vojno, so oživela. Ni se pa vrnilo politično sovraštvo, značilno za predvojno kranjsko strankarsko politiko. Vse tri stranke so sicer začele delovati na gospodarskem in kulturnem področju, celo tekmovaly so v tem, toda vladala je strpnost in v odporu do okupatorja se je med ljudstvom vedno bolj kovala enotnost.

Italijani so nas takrat hoteli dobiti na lep način, predvsem meščanstvo. Prirejali so plesne zabave, ustanovili društvo »Circolo di lettura« ter vabili vanj trgovce in učiteljsstvo, drugih slovenskih uradnikov ni bilo več. Z redkimi izjemami ni šel nihče. Preden so Italijani postavili na občini komisarja, je bil za župana domač klerikalni trgovec, kar smo obsojali kot podajaštvo in neza-

vednost. On je tudi agitiral za vpis v Circolo. Italijani so mu obljubili, da bodo odprli gledališče, ki so ga bili zaprli, in da bodo društva zopet smela prirejati predstave. Ko so pa pridobili nekaj članov za svoj Circolo, so gledališče ponovno zaprli.

Nasproti delavcem so pa že prva leta izvajali drugačno politiko kot nasproti meščanstvu. Menim, da je bilo l. 1919 ali 1920 za Silvestrovo ali na pustni torek. Meščanstvo je priredilo zabavo v Čitalnici, delavci pa v starem gledališču. Kmalu po enajsti uri so prišli v gledališče karabinjerji in prepovedali zabavo, čeprav ni bilo nobenega nereda in so bili ljudje mirni ter veselo razpoloženi. Karabinjerji so razganjali ljudi, da so se morali takoj raziti. V Čitalnici pa so rajali nemo teno dalje. Ko so delavci to videli, jih je stopilo nekaj v Čitalnico. Tam so povedali, kaj se je zgodilo v gledališču in zahtevali, naj se tudi gospoda razide, če so se morali delavci. Spomladi leta 1924 so fašisti napadli pogreb rudarja Poharja, ki so mu tovariši nesli venec z rdečim trakom. To je strnilo delavce v enoten odpor proti fašistom in noben Italijan so dolgo časa ni upal v rudnik. 1. maja niso smeli več praznovati. Vendar so se tudi pod najhujšim fašističnim terorjem zbirale večje družbe delavcev z družinami ter hitele peš v naravo, kjer so v skritih kotičkih slavile delavski praznik. Najraje so se zbirali na »Trati«, to je pod »Pringlno«, na začetku poti v Čekovnik. Zvečer pred 1. majem so vsako leto na raznih krajih po hribih in v gozdovih streljali na čast delavskega praznika. S tem so seveda tudi strašili fašiste, ki so vsi preplašeni skupno s karabinjerji begali okrog, da bi koga ulovili. Pred 1. majem so iz strahu pred proletariatom zaprli za nekaj dni najzavednejše delavce. Največkrat so to bili: Franc Vidmar, ki je moral že 1926 pobegniti v Jugoslavijo in so ga v NOB ubili belogardisti, potem Janez Krašnar, ki je moral še pred Vidmarjem v inozemstvo, Alojzij Hreščak, ravnatelj Delavskega konsumnega društva, in morda še kdo drug. Znanе komuniste so fašisti napadali tudi na cesti. Tudi ravnatelja Hreščaka so večkrat ponoči napadli, ko se je vračal domov. Naznanil je karabinjerjem, ki pa seveda niso mogli najti krivca, ker ga niso iskali. Mladinska Kulturna zveza je imela dober pevski zbor. Med pevskimi vajami so večkrat vdrli v društvene prostore karabinjerji in preiskali vsakega posebej. Nekoč so našli pri Hreščaku partijsko okrožnico, napisano v italijanščini in so ga zaprli. Med delavstvom je zavladal preplah, da bodo fašisti zasegli premoženje Konsumnega društva, ki ni bilo majhno. Bila je moč-

na gospodarska opora političnemu in kulturnemu delu komunistov in zavednih delavcev. Konsumno društvo je imelo v Idriji 3 ali 4 trgovine, po eno v Spodnji Idriji in še v nekaterih drugih vaseh ter veliko posestvo v Podreteji. Da bi rešil to društveno premoženje, se je javil Franc Vidmar pri karabinjerjih in izjavil, da je bilo pismo, ki so ga našli pri Hreščaku, njegovo in ga je izročil Hreščaku s prošnjo, naj bi mu ga prevedel. Tako je rešil Hreščaka, ki so ga potem izpustili in — če se prav spominjam — tudi Vidmarja niso zaprli.

Leta 1926 so fašisti uprizorili napad na Mussolinija, da so potem teror še bolj zaostri. Izdali so naredbo o konfinaciji, s katero je bil pooblaščen vsak komisar pubbliche sicurezze (varnostne službe), da konfinira vsako sumljivo osebo. S tem so dobili proste roke fašisti in njihove lokalne organizacije. Ljudje, ki so jih že prej ob raznih prilikah zapirali, so morali bežati iz Italije, da bi se rešili konfinacije. Tako sta tudi Vidmar in Hreščak leta 1926 zbežala v Jugoslavijo. Naslednja leta je fašizem še bolj divjal. Konkretnih primerov iz Idrije ne morem navesti, ker sem bila takrat že v Jugoslaviji, vem pa, da je bilo leta 1931 iz rudnika odpuščenih veliko število delavcev. Šli so po svetu s trebuhom za kruhom in tudi v Jugoslavijo so mnogi pribežali. V Bosni in Srbiji so iskali v rudnikih zaposlitve. Toda Jugoslavija je bila polkolonialna dežela in delavstvo sta silno izkoriščala tuj in domač kapital. Mimo tega je bila takrat svetovna kriza, katere žrtev je bil predvsem delavski razred. Tako so v jugoslovanskih rudnikih vladale strašne razmere in mnogi idrijski rudarji so se vrnili domov, češ: »Raje umrem doma kot na tujem.«

Ko so Italijani leta 1918 okupirali naše kraje, so zaprli vse šole in jih šele čez nekaj mesecev zopet odprli. Zasedli so ves logaški okraj. Mislim, da so se umaknili do Hotedršice šele po rapalski pogodbi. Za okrajnega nadzornika so imenovali renegata Mediča, ki je dovršil učiteljišče v Ljubljani. Prva leta so bile šole še slovenske in Medič nam ni delal krivice. Tedaj sem učiteljevala v Ledinah. Ko so Italijani zasedli vas, so hoteli izobesiti italijansko zastavo na šolo. Tega jim nisem dovolila. Klicali so me na zagovor v Idrijo. Dokazovala sem jim, da je njihova zasedba Idrije in okolice samo začasna in da bo tekla bodoča italijanska meja tam, kjer je bila meja med Kranjsko in Primorsko ali pa vsaj na Razpotju, kjer je razvodje med Savo in Sočo. Zgodilo se mi ni nič in major, ki me je zasliševal, je pripomnil:

»Italija ostane velika, če visi na ledinski šoli zastava ali ne.« In v Ledinah nismo imeli na šoli italijanske zastave. Po rapalski pogodbi je bil sedež okraja Idrija, ker so se morali Italijani umakniti do Hotedršice. V okraju so bile naslednje šole: v Idriji realka, dekliška meščanska ter deška in dekliška osnovna šola, dalje trirazrednica v Črnem vrhu, dvorazrednica v Sp. Idriji in na Vojskem ter enorazrednica v Ledinah, Kanomlji, na Gorah, Medvedjem brdu, v Godoviču in Zadlogu. Fašisti so pozneje ustanovili še več enorazrednic, da bi hitreje poitalijančili naše ljudstvo.

Prvi dve leti smo bili učitelji organizirani, kakor prej pod Avstrijo, v dveh organizacijah: v protiklerikalnem okrajnem učiteljskem društvu in v klerikalni Slomškovi zvezi. Ko se je ustanovila Učiteljska zveza v Trstu, smo se združili v Učiteljskem društvu in se včlanili vanjo. Učiteljska zveza je zahtevala od učitelja, naj opravlja izpite iz italijanščine, da bi Italijani ne imeli povoda pošiljati na slovenske šole italijanske učitelje. Obsojala je tudi izzivanje in beg v Jugoslavijo ter zahtevala, da ostanemo med slovenskim ljudstvom. Tržaško delavstvo, ki je imelo močno politično organizacijo s komunistično partijo na čelu, je vplivalo tudi na slovenske učitelje v Trstu in okolici. Ti so vodili Učiteljsko zvezo, bili so v uredništvih Učiteljskega lista in mladinskega lista Naš rod. Spominjam se učiteljev: pisatelja Jožeta Pahorja, Josipa Dovgana, skladatelja Karla Pahorja, Alojzija Hreščaka, Ludvika Tavčarja, mlad. pisatelja Alberta Široka, pesnika Karla Široka in drugih. Ti učitelji so bili komunisti ali vsaj simpatizerji ter so študirali marksizem. Vplivali so na Učiteljsko zvezo, da je začela prirejati počitniške izobraževalne tečaje in vzbujati med učiteljstvom zanimanje za družbena vprašanja. Prvi tak tečaj je bil menda 1922. leta na Mostu na Soči in je trajal teden dni. Predavali so: dr. Henrik Tuma o marksizmu, župnik Rejc o krščanskem socializmu, dr. Izidor Cankar o umetnosti, profesor dr. K. Ozvald o neki temi iz pedagogike, učitelj J. Dovgan o dialektičnem materializmu itd. Mislim, da so bili taki tečaji tri leta zaporedoma in vsi na Mostu na Soči. Predavatelj je plačala Učiteljska zveza, prisotni učitelji so se pa vzdrževali sami. Potem smo izvajali tako samoizobraževalno akcijo tudi po učiteljskih društvih. Skupno smo študirali razne sociološke knjige. Pri nas v Idriji smo začeli z Engelsom: Razvoj socializma od utopije do znanosti. Brali pa smo tudi Krekov Socializem in polemizirali z njim. Zdaj

so se mi šele začele odpirati oči, saj mi sokolska ideja že davno ni več zadostovala in lotila sem se študija z vso vnemo, čeprav se mi je zdel težak. V vsem sem se strinjala z marksizmom, samo nacionalno vprašanje me je begalo. Zdaj mi je postajalo vedno jasneje, da se je treba boriti proti fašizmu skupaj z delavstvom, da je nacionalno vprašanje le del splošnega družbenega vprašanja, da je družba razdeljena v razrede in da more samo delavski razred z vsemi zatiranimi s svojim revolucionarnim bojem za oblast ustvariti tako družbo, v kateri ne bo družbenih krivic in neenakosti. Tako sem se štela od leta 1923 za komunistko.

Ko je začel pritiskati fašizem, smo opustili samoizobraževalno akcijo. Začelo se je preganjanje zavednega učiteljstva, mnogo so jih zaprli in jim dajali piti ricinovo olje. Znan je primer učitelja Bratuža v Podgori pri Gorici, ki je zaradi takega mučenja umrl. V naš okraj so najprej poslali na deško in dekliško šolo v Idriji po enega italijanskega učitelja, čeprav smo mnogi že opravili izpit iz italijanščine. Otroke so predvsem učili peti fašistično himno Giovinezze in na koncu pouka so morali korakati mimo italijanske zastave in jo pozdravljati s fašističnim pozdravom. Toda otroci, navihani, kakor so bili in pod vplivom domače vzgoje — saj je tlel v ljudstvu ves čas živ odpor proti okupatorju — so iztegnili roko in pokazali zastavi figo. Italijinskemu učitelju, ki je zahteval, da ga pozdravljajo: »Riverisco signor maestro«, so pa v zboru zakričali: »Al imaš drisko signor maestro.« Na obeh osnovnih šolah v Idriji je bilo okoli 30 slovenskih učiteljev in učiteljic. Italijani so nas gledali po strani, ker se večina ni hotela družiti z njimi in obiskovati njihovih zabav. Zato so nas poniževali, kjer so mogli. Pred nekim njihovim praznikom so se fašisti že naprej hvalili, »kako bodo pokazali učiteljicam« — govorim samo o ženskah, ker nas je bilo največ — veselili so se, kako bomo morale pozdravljati s fašističnim pozdravom njihovo zastavo. Na odru na glavnem trgu so stali predstavniki oblasti, godba je igrala fašistično himno, nad njo je plapolala velika italijanska zastava. Mimo odra je moralo korakati učiteljstvo s svojimi razredi. Korakalo je med dvema ognjema: na eni strani so nas škodoželjno motrili fašisti, na drugi so pa — skriti za okenskimi zavesami — opazovali naše vedenje naši domači ljudje. Toda dobro smo prestali preizkušnjo: nihče od slovenskega učiteljstva ni pozdravil.

(Se nadaljuje)

PROSVETA IN KULTURA

KULTURNO-PROSVETNI PREGLED

Uredništvo Idrijskih razgledov se je odločilo, da bo uvedlo stalno rubriko, v kateri bo zaznamovalo vsako kulturno prireditev, tako v Idriji kot v drugih krajih občine. To pravzaprav ni nič novega, saj je pred leti bravec Idrijskih razgledov imel jasno sliko o domačem »kulturno-prosvetnem udejstvovanju« in o gostovanjih, medtem pa smo v zadnjem času le redko brali poročila ali kroniko o kulturnem snovanju, čeprav smemo reči, da tudi to področje ni zastajalo. Za kulturno življenje v naši občini skrbijo razna društva, organizacije, šole in ustanove. Ker ni nobene prave statistike, ki bi povezovala delovanje vseh teh dejavnikov, je težko priti do podatkov, s pomočjo katerih bi si lahko ustvarili celostno predstavo te razvijane ljudske kulture. V časnikih sicer različni poročevalci seznanjajo bralce tu pa tam o kulturnih dogodkih v naši občini (zadnje čase se kaže dobra volja Primorskih novic), vendar je mnogo prireditev in to ne tako nepomembnih, ki ostanejo zabeležene kvečjemu v kakem zapisniku ali pa še tam ne. (V zadnjih letih je bil podan precej natančen pregled kulturnih prireditev edino v članku profesorja Vinka Cudermana v Idrijskih razgledih. Nepoučeni bi tako utegnili misliti, da v Idriji in sploh v idrijski občini ni kulturnega življenja.

Če se do podatkov o kulturnih prireditvah v Idriji še nekako pride, pa je za to mnogo težje v manjših krajih, kjer se tudi včasih kaj »zgodí«, saj po naših vaseh še zmeraj prirejajo razne proslave, dramske in druge nastope. Pri tem sodelujejo društva, mladina in šole ali pa pridejo gostovat sosednje igravske družine (večkrat tudi iz drugih občin).

Sedaj, ko je občinski svet Zveze kulturno-prosvetnih organizacij ustvaril dobre stike z društvi, bo lahko imel lepši pregled nad delovanjem. Prav tako se precej trudi idrijski klub mladih, da bi razvil svojo dejavnost po vaseh (ustanavljanje klubov).

Za vse, ki bodo sedaj ali v prihodnosti potrebovali podatke o predstavah, razstavah, literarnih nastopih, proslavah in drugih kulturnih dogodkih (in to bo zmeraj potrebno, saj se prav na podlagi analiz za daljšo dobo dá tudi pametno izdelati načrt za prihodnost), bo delo precej olajšano, če bo idrijskim razgledom uspelo izpolniti svoj namen. Za začetek smo pripravili ta skromni KULTURNO-PROSVETNI PREGLED, ki seveda še zdaleč ne prikazuje vsega tistega, kar bi vanj spadalo. Pri zbiranju podatkov se poraja vprašanje, ali je treba prav vse spraviti v ta seznam. Da ne bi zašli v preveliko podrobnost, ne bomo omenjali vseh tistih predavanj in manjših notranjih nastopov, ki nekako spadajo v redno delo kakšne organizacije. Omejevali se bomo na tiste prireditve, ki so namenjene javnosti in so pomembne tako zaradi svoje kvalitete kakor tudi po tem, da predstavljajo uspešno delo kakšne skupine in imajo svoj krajevni ali širši pomen.

Zal je ta naš prvi »pregled« precej pomanjkljiv (vzroke smo že omenili), saj skoraj nič ne upošteva dogajanja izven občinskega središča, pa tudi za samo Idrijo so podatki do začetka tekoče sezone mnogo preskopi. Nekaj pa ven-

dar je. Upamo, da bo prihodnji pregled že mnogo popolnejši in tudi komu koristen.

Kulturno-prosvetni pregled za čas od 1. I. 1967 do 29. II. 1968

- 1 — 8. februarja 1967
»To je moja zemlja in zemlja je vse...« Prikaz tržaskih besednih umetnikov (Pahor, Rebula, Benedetič). Nastop maturantov gimnazije Jurija Vege.
- 2 — 7. marca 1967
Akademija v počastitev dneva žena. Dijaki gimnazije.
- 3 — 11. marca 1967
Koncert pevskega zbora »Srečko Kosovel« iz Ajdovščine. (ZKPO)
- 4 — 20. marca 1967
Saša Miklavc: Večer umetniške besede (ZKPO, KIS)
- 5 — 9. aprila 1967
Molière: Scapinove zvijače. KUD »France Prešeren«, Ljubljana-Trnovo.
- 6 — 13. aprila 1967
Pirandello: saj ni res. Slovensko gledališče, Trst. (ZKPO)
- 7 — 17. aprila 1967
Koncert glasbene šole Ljubljana-Vič. (ZKPO, Glasbena šola)
- 8 — 19. aprila 1967
»Sovretov večer«. Društvo književnih prevajalcev Slovenije (dr. Kajetan Gantar, dr. Franjo Smerdu, Franc Škerl). (ZKPO)
- 9 — 25. aprila 1967
Machiavelli: Mandragola. Mestno gledališče Nova Gorica. (ZKPO)
- 10 — 26. aprila 1967
Hennequin: Moje dete. Slovensko gledališče, Trst. (ZKPO)
- 11 — 1. oktobra 1967
Dr. Jerryja čarobni napoj. Filmska predstava v Šebreljah. (Klub mladih)
- 12 — 8. oktobra 1967
Odkritje spominske plošče skladatelju Petru Jerebu v Cerknem.
- 13 — 15. oktobra 1967
Jerebova proslava v Litiji. Rudarska godba. (ZKPO)
- 14 — 27. oktobra 1967
Koncert Slovenskega okteta. (Popoldne koncert za mladino, zvečer za odrasle.) (ZKPO)
- 15 — 5. novembra 1967
Nastop »Veselih planšarjev«.
- 16 — 9. novembra 1967
»Srečal sem jo danes«. Klubski večer. (Klub mladih)
- 17 — 13. novembra 1967
Literarni večer. France Bevk, France Kosmač, Milan Vuček. (UKPO, Prešernova družba)
- 18 — 15. novembra 1967
Koncert Akademskega pevskega zbora »Tone Tomšič«. (ZKPO)
- 19 — 18. novembra 1967
René de Obaldia: Veter v vejah Sasafrasa. Mestno gledališče ljubljansko. (ZKPO)

- 20 — 23. novembra 1967
Koncert sopranistke Zlate Ognjanović,
basista Jožeta Stabeja in pianista Igorja
Dekleva. (ZKPO)
- 21 — 27. novembra 1967
Svečana akademija za Dan republike.
Dijaki in profesorji glasbene šole in gim-
nazije.
- 22 — 28. novembra 1967
Koncert rudarske godbe. (Godba je kon-
cert ponovila v Spodnji Idriji in v Cerk-
nem.)
- 23 — 3. decembra 1967
Nastop »Beneških fantov«.
- 24 — 5. decembra 1967
Jean Anouilh: Antigona. Studentsko gleda-
lišče, Ljubljana. (ZKPO)
- 25 — 16.—17. decembra 1967
Revija amaterskih filmskih klubov Slove-
nije. (FAK Idrija)
- 26 — 17.—23. decembra 1967
Likovna razstava »Naši stari znanci«.
Kostja Gatnik, Lojze Logar, Ratimir Pu-
šelja, Gorazd Šefran, Rafko Terpin. (Kap-
lje)
- 27 — 23. decembra 1967
Nastop Akademске folklorne skupine
»France Marolt«. (ZKPO)
- 28 — 29. decembra 1967
»Račka«. Mladinsko gledališče Ljubljana.
Predstave v Idriji, Crnem vrhu in Spodnji
Idriji. (ZKPO)
- 29 — 18. januarja 1968
Literarni večer Nika Grafenauerja. (Klub
mladih)
- 30 — 28. januarja 1968
»Srečal sem jo danes«. Klubski večer
v Otaležu. (Klub mladih)
- 31 — 5. februarja 1967
Večer opernih arij. Nada Vidmar, Bogda-
na Stritar, Rajko Koritnik, dr. Danilo
Švara. (ZKPO)
- 32 — 7. februarja 1968
Ivan Cankar: Gospa Judit. Umetniška
beseda — recital. Branka Verdonik-Ras-
berger in Edo Rasberger. (Popoldanska in
večerna predstava.) (ZKPO)
- 33 — 8. februarja 1968
Podelitev Bevkovih značk in literarni na-
stop v Crnem vrhu.
- 34 — 10. februarja 1968
Literarni večer. Pavle Zidar, Dane Zajc,
Marjan Rožanc, Dominik Smole. (Kaplje,
ZKPO)
- 35 — 11.—16. februarja 1968
Fotografska razstava Janeza Jerama »Par-
tizanski spomeniki v idrijski občini«.
- 36 — 17. februarja 1968
Nastop moškega pevskega zbora »Peter
Jereb« iz Cerknega. (ZKPO)
- 37 — 22. februarja 1968
Spominska svečanost ob 25-letnici smrti
Janka Premrla-Vojka v Crnem vrhu.
(Osnovna šola Crni vrh)
- 38 — 23. februarja 1968
Hodl de Bodl (Dve vedri vode). Mladinsko
gledališče Ljubljana. (ZKPO)
(Podatke zbral Tomaž Pavšič)

TELESNA VZGOJA

Namizni tenis

V zimskih šolskih počitnicah je namiznoteniški klub TVD Partizan-Rudar organiziral treninge za pionirje in pionirke v telovadnici osnovne šole. Pod vodstvom Stojana Vončina in Julčeta Pavšiča je 6 pionirk in 10 pionirjev pridno vadilo.

V nedeljo, 28. januarja 1968, so naši namiznoteniški igralci Rudi Troha, Stojan Vončina, Julče Pavšič in Milan Likar sodelovali v Kranju na kvalifikacijskem tekmovanju za tretjo namiznoteniško ligo. Med 19 ekipami so zasedli drugo mesto in si pridobili pravico nastopa v višjem tekmovanju.

Letošnje namiznoteniško prvenstvo Primorske je bilo 25. februarja 1968 v Novi Gorici. Naš klub so zastopali: Rudi Troha, Julče Pavšič in Milan Likar. V kategoriji dvojic sta Rudi Troha in Julče Pavšič zasedla II. mesto, med posamezniki pa so vsi izpadli že po prvem kolu.

Vzrok za maloštevilno udeležbo igralcev na omenjenem prvenstvu so slabi pogoji za treniranje. V Idriji, kljub prošnjam, ni prostora za redno vadbo te panoge.

Novo ustanovljeno SSD »Mladi Rudar« na rudarski šoli Idrija je v začetku januarja 1968 organiziralo tekmovanje posameznikov v namiznem tenisu. Prvak I. letnika je postal Roman Bric, II. letnika Miro Petrič, medtem ko tekmovanje III. letnika še teče. Tekmuje 63 učencev rudarske šole.

Dne 6. januarja je bilo v Cerknem prijateljsko srečanje med rudarsko šolo Idrija in mladimi Cerkljani. V malem nogometu so rudarji zmagali 10:9, v košarki pa 68:49. Tekmovanje si je ogledalo precej domačinov. Na koncu so se predstavniki obeh moštev dogovorili za nadaljnja srečanja v odbojki in namiznem tenisu.

Andrej Mažgon

Š A H

Naš rojak Vasja Pirc

(Ob šestdesetletnici njegovega rojstva in štiridesetletnici šahovskega mojstrstva)

Šahisti smo se leta 1967 spomnili dvojnega praznovanja šahovskega vele mojstra in idrijskega rojaka Vasje Pirca, ko je najprej v avgustu praznoval štiridesetletnico mojstrstva in v decembru šestdesetletnico rojstva.

Vasja Pirc se je rodil 19. decembra 1907 v Idriji v sedanji Turkovi hiši na Trgu maršala Tita. Šahirati se je naučil doma v družini, saj sta igrala šah oče in mati. Pozneje je imel v šoli mnogo kolegov, ki so radi šahirali in prebili mnogo časa ob šahovnici. Šah ga je začel posebno privlačevati, ko je spoznal, da mu odpira pot v svet. Star 20 let se je leta 1927 udeležil v Karlovcu amaterskega turnirja in osvojil prvo mesto ter mojstrski naslov. Že leta 1929 je sodeloval v Rogaški Slatini na mednarodnem turnirju in osvojil naslov mednarodnega

mojstra. Nato se je napolnil na mednarodne turnirje po Evropi in Južni Ameriki. Njegovi največji uspehi v bogati šahovski karieri so bili:

1930 Stubnjanske toplice (Slovaška) II. mesto, na turnirju mladih mojstrov.

1931 v Pragi II. mesto, 1932 Sliač III. mesto, 1932, 1933 Hastings II. mesto, 1934 Ujpest II. mesto, po sedanjih normah velemejstrski uspeh, 1936 Podjebradi IV.—V. mesto, velemejstrski rezultat, 1938 Ladž I. mesto in zanj dobil leta 1953 tudi uradni naslov velemejstra. Na ta naslov je moral res dolgo čakati. Slučaj je hotel, da se je Pirc prav takrat mudil v Idriji, kjer je odigral simultanko. Ko mu je takratni tajnik društva Srečko Logar prinesel časopis z objavo te novice, je bil zelo srečen in je ves zadovoljen sprejel tudi prvo čestitko od rojaka. 1938 Herzburg I. mesto. Ob tolikih uspehih pa nikoli ni pomišljal na naslov svetovnega prvaka, ker ga je rahlo zdravje zelo oviralo. Za nekaj časa je moral celo prenehati z igranjem. Pred začetkom druge svetovne vojne se je zaposlil kot novinar-stenograf, čeprav je bil leta 1938 na vrhu svojih moči.

Po osvoboditvi je nadaljeval z uspehi v mednarodni šahovski areni: 1947 Teplice-Šanov I.—II. mesto, 1950 Amsterdam IV.—V. mesto, 1954 Beverwijk I.—II. mesto, 1954 Amsterdam I. mesto. Državni prvak 1935 Beograd, 1936 Novi Sad, 1937 Rogaška Slatina, 1949 in 1950 Beograd ter 1953 in 1954 Zagreb. Z uspehom je sodeloval tudi v naši državni reprezentanci in v olimpijski vrsti: 1931 Praga, 1935 Varšava, 1937 Stockholm, 1950 Dubrovnik (zlata medalja), 1952 Helsinki (bronasta medalja) in 1954 Amsterdam (bronasta medalja). Leta 1949 je odigral dvoboje z bivšim svetovnim prvakom dr. Euwejem z neodločenim rezultatom 5:5.

Vasja Pirc je splošno priznani šahovski teoretik in pisec. Njegovo najbolj cenjeno delo »Novejša teorija otvoritev«, ki obravnava kraljevo indijske sisteme šahovskih otvoritev, je znana po vsem svetu in nanjo se stalno sklicujejo vsi teoretiki, pa je pri nas ostala komaj opazna. Po njem se imenuje tudi ena izmed šahovskih otvoritev in kakih deset variant v indijskih napadih. Velemejster je mnogo pripomogel, da je bila Ljubljana po osvoboditvi prvi šahovski center v državi. Takrat je bil Pirc tudi urednik slovenske šahovske revije »Šah«.

Velemejster Pirc je ob svojem igralskem jubileju prejel tudi »Bloudkovo nagrado« za ustvarjalno delo na področju šahovske literature in tekmovalne dosežke v bogati šahovski karieri. Prav tako je prejel tudi visoko odlikovanje predsednika republike Tita.

Tudi letos se je naš velemejster pojavil na državnem prvenstvu v Čateških Toplicah! Idrijski šahisti mu izrekamo iskrene čestitke z željo, da bi še nadalje bogatil naš slovenski in jugoslovanski šah!

Silvo Kovač

Šahovska kronika

Simultanka: Prvokategornik Silvo Kovač je 17. novembra adigral v Klubu mladih simultanko z 12 mladinci. Kovač je premagal 11 nasprotnikov, zgubil pa je z gimnazijcem Danilom Logarjem.

Dvoboje Mesto : Rudnik: V počastitev dneva republike 29. novembra sta se srečali v tradicionalnem dvoboju ekipi mesta in rudnika na

10 deskah. Po zanimivih in ostrih borbah se je dvoboj končal s prepričljivo zmago mestne ekipe z rezultatom 8:2. To je bil že osmi dvoboj med ekipama. Pobudnik za to prireditev je naš veteran med šahisti Tone Troha, ki je edini nastopil na vseh dosedanjih dvobojih.

Rezultati:

Kovač : J. Jereb 1:0

Crnobrnja : Bajc 1:0

Božič : Ravnahter 1:0

Kanduč : Troha 0:1

Kopač : Majnik 1:0

Magajne : Knap 1:0

Hladnik : Svetic 1:0

Lombar : Bevk 1:0

Završnik : Venko 1:0

Erjavac : Jereb I. 0:1

Ekipno prvenstvo sindikalnih podružnic:

Od 30. oktobra do 12. decembra so se v okviru delavskih iger tudi šahisti pomerili v ekipnem tekmovalju. Prijavilo se je 8 štiričlanskih ekip. To je samo še en dokaz, da je šahovska igra zelo priljubljena med delovnimi kolektivi v Idriji in da bi lahko z dobro organizacijo še večkrat odigrali podobne dvoboje.

Po prvih kolih sta ekipi »Prosvete« in »Ete« izstopili iz tekmovalja, vendar pa to ni zmanjšalo borbenosti drugih. Boj za prvo mesto in prehodni pokal se je bil med ekipama »Borbe« in »Kolektorja«. Medsebojni dvoboj se je končal neodločeno, kar pa je bilo »Borbi« dovolj, ker je v drugih dvobojih visoko zmagala in je osvojila prvo mesto. Sestavljali so jo J. Jereb, Troha, Bajc, Ravnahter in Majnik. Zmagala je s 17 točkami pred »Kolektorjem« s 14,5 točkami. Tretje mesto »Delo« 10,5, 4. »Elektro-strojni obrat rudnika« 9,5, 5. Psihiatrična bolnica I 5 točk in Psihiatrična bolnica II 4 točke.

Moštveno hitropotezno tekmovalje v Novi Gorici:

Ekipa ZROP iz Idrije je 17. decembra sodelovala na moštvenem hitropoteznem tekmovalju rezervnih oficirjev in vojni invalidov v Novi Gorici. Med 8 ekipami iz primorskih občin so Idrijčani osvojili 5. mesto, kar je predvsem rezultat nepripravljenosti na hitropotezno igro. Prvo mesto je osvojil Koper. Naši so dosegli: Kovač 6,5, Završnik 2, Lombar 2 in Prezelj 2 točki.

Dvoboj Idrija : Tolmin:

Ob 60-letnici idrijskega rojaka velemejstra Vasje Pirca so v nedeljo, 17. decembra, idrijski šahisti organizirali prijateljski hitropotezni dvoboj na 4 deskah z ekipo iz Tolmina. V dvokrožnem dvoboju vsak z vsakim se je razvila enakopravna borba in rezultat je bil po treh urah neodločen 16:16. Tolminski šahisti bi lahko z malo več sreče tudi zmagali, vendar pa idrijska ekipa ni nastopila v najmočnejši postavi. Med posamezniki sta bila najboljša Jereb in Rutar iz Tolmina, ki sta zbrala po 5 točk, vendar pa je Jereb v dvoboju z Rutarjem dobil obe partiji. Drugi so osvojili: Troha 4, Bajc 3,5, Crnobrnja 2,5 in Majnik kot rezerva 1 točko.

Silvo Kovač

FILATELIJA

Letni obračun filatelističnega društva

Idrijski filatelisti so se zbrali 28. januarja 1968 na XVIII. rednem občnem zboru. O delu v preteklem letu je poročal tajnik Srečko Logar, ki je v uvodu ugotovil, da je društvo tudi tokrat izpolnilo vse svoje obveznosti do članstva in do skupnosti, vendar brez večjega naprežanja in širših ambicij. Delovni načrt je bil izpolnjen v vseh točkah, odpadla pa je filatelistična razstava. Med letom so imeli 52 rednih sestankov, ki so vsako nedeljo, skupen obisk je bil 884, to se pravi povprečno po 17 članov na sestanek. Ob koncu leta je imelo društvo 31 članov, od

tega 9 mladincev. Sibka točka društva je ostala ravno pri mladini, ker niso mogli najti prave povezave s šolami. Vsi ti statistični podatki kažejo manjši padec v primerjavi s prejšnjim letom.

Soglasno so nato izvolili nov upravni odbor, ki pa je v glavnem ostal isti:

predsednik Mirko Kobal, tajnik Srečko Logar, blagajnik Rafael Jereb, gospodar Tone Ferjančič, poverjenik za krožno zamenjavo Polde Kogoj in poverjenik za mladino Leo Djokov.

Ob koncu so izdelali še delovni načrt za leto 1968, ki obsega sedem točk, s katerim želijo predvsem izboljšati delo društva, zlasti pa pridobivati mladino.

S. L.

Nekaj o lovski kinologiji

(Reja in vzreja lovskih psov)

Lovcem je pes nenadomestljiv, zvest štirinožni prijatelj. Kakšno vrednost ima dober lovski pes, ve samo tisti, ki mu je pes pomagal priti do zaželenega plena. Še bolj pa pride lovski pes v poštev takrat, ko je divjad zastreljena in bi brez njega poginila v strahotnih mukah, lovec bi bil razočaran, za blagajno pa izgubljen dohodek.

Kinološka zveza Slovenije v Ljubljani vodi evidenčne knjige o lastnostih prednikov vseh vpisanih psov, tako glede zunanosti kakor glede sposobnosti za delo. Kolikor več rodov prednikov je znanih, toliko več pes velja. Preudaren lovec si izbere psa čiste pasme, katerega starši so vpisani v evidenčni knjigi za lovske pse.

Lastnik čiste pasemske psice mora najpozneje v dveh mesecih prijaviti vsako leglo Kinološki zvezi Slovenije zaradi vpisa v register mladih psov (okrajšano RM); obenem sporoči tudi imena vseh mladičev. Prvo leglo jih ima lahko največ štiri, vsako nadaljnje pa šest. Če lastnik pusti več mladičev, se leglo ne prizna. Imena mladičev se morajo začeti z enako črko, npr. Bor, Brko, Bela, itd. Nato izroči Kinološka zveza lastniku potrdilo (na katerem so podatki o starših) o vpisu v RM. Ob prodaji izroči lastnik kupcu potrdilo o vpisu v RM. Vzreditelj obdrži potrdilo za tiste mladiče, ki jih ne namerava prodati. Potrdilo o vpisu pride v poštev takrat, ko doseže mladič starost 9 mesecev in želi lastnik, da bi bil pes pregledan oziroma ocenjen po zunanosti. Ocenjo zunanosti opravi kinološki sodnik, strokovnjak, ki ga določi Kinološka zveza sporazumno s pasemsko organiza-

cijo. Kinološki sodnik oceni zunanost po mednarodnih priznanih normah oziroma merilih, npr. dolžina psa, plečna višina, barva, gostota, dolžina dlake, vrsta dlake (mehka ali resasta), večje ali manjše lise po glavi, vratu, prsih, telesu, nogah, vrsta glave, uhljev, smrčka, oči, postava, stoja, nošnja repa, zobovje (kleščasto, škarjasto, ali podsekava ali nadsekava) itd. Ako pes izpolnjuje vse pogoje, dobi oceno dobro, prav dobro ali odlično. Pes, ki ne izpolnjuje pogojev, dobi negativno oceno.

Psi obeh spolov z negativno oceno dobijo vzrejno prepoved in se ne smejo pariti. S takimi psi lahko samo lovijo, ker so čistokrvni (zadnji odstavek 19. člena Zakona o lovu, Ur. list SRS št. 22-122/66 z dne 7. julija 1966).

Vsi psi, vpisani v RM in pozitivno ocenjeni od priznanega kinološkega sodnika, ki je ugotovil, da ustrezajo po svoji obliki pasemskim znakom, se vpišejo še v jugoslovansko rodovno knjigo (JR). V to knjigo so vpisani samo tisti psi, ki so čistega porekla, čistorodni, ki so bili vpisani v RM in ki so dobili pozitivno oceno za zunanost. Lastnik lovskega psa, lovska družina in zveza prejmejo potrdilo o ocenitvi.

Na željo večine lovskih družin in na podlagi četrtega člena pravil Lovske zveze Idrija je zveza dolžna gojiti poleg drugih tudi tiste dejavnosti, ki so v neposredni zvezi z lovstvom, t. j. lovsko kinologijo.

Lovska zveza Idrija je sporazumno s Kinološko zvezo Slovenije organizirala v dneh 16. in 17. decembra 1967 oceno zunanosti za vse lovske pse, ki jih imajo člani lovskih družin. Rezultati so razvidni iz spodnjega pregleda.

Pregled ocene zunanosti lovskih psov v Idriji dne 16. in 17. decembra 1967.

Lovska družina	Ocene	P A S M A				Skupaj
		Lovski resasti terierji	Istrski resasti goniči	Istrski kratkodl. goniči	Brak jazbečarji	
Dole	odlično	—	—	—	—	—
	prav dobro	1	—	—	1	2
	dobro	—	—	4	—	4
	negativno	—	—	—	—	—
	Skupaj:	1	—	4	1	6
Cerkno	odlično	—	—	—	—	—
	prav dobro	—	—	—	—	—
	dobro	—	—	—	—	—
	negativno	—	1	—	2	3
	Skupaj:	—	1	—	2	3
Idrija	odlično	1	1	—	—	2
	prav dobro	2	—	1	—	3
	dobro	—	2	1	1	4
	negativno	—	—	—	—	—
	Skupaj:	3	3	2	1	9
Sp. Idrija	odlično	—	—	—	—	—
	prav dobro	—	—	2	1	3
	dobro	—	—	1	—	1
	negativno	—	—	2	—	2
	Skupaj:	—	—	5	1	6
Krekovše	odlično	—	—	—	—	—
	prav dobro	—	—	—	—	—
	dobro	—	—	—	—	—
	Skupaj:	—	—	—	1	1
	Skupaj:	—	—	—	1	1
Vse lovske družine	odlično	1	1	—	—	2
	prav dobro	3	—	3	2	8
	dobro	—	2	6	1	9
	negativno	—	1	2	3	6
		4	4	11	6	25

Kinološki sodnik dr. Janko Lavrič je izjavil, da so se najboljše izkazali lovski terierji, ker so dobili en odličen red in tri prav dobre. Resasti istrijanci imajo odličnega predstavnika. Izrekel je pohvalo vzrediteljem in lastnikom psov za dosežene ocene. Od 25 ocenjenih psov je bilo 8 % odličnih, 32 % prav dobrih, 36 % dobrih, 24 % pa je bilo negativnih.

Na oceno ni pripeljala psov lovska družina Javornik, ki pa je svojo odsotnost opravičila zaradi došle pošiljke živih divjih zajcev iz Češkoslovaške, organizacije prevoza in izpusta zajcev v lovišče. Lovska družina Otavnik svoje odsotnosti ni opravičila.

Kinološki sodnik dr. Janko Lavrič, avtor knjige »Moj pes«, je imel tudi predavanje o vzreji in rejji lovskega psa. Tega predavanja se je udeležilo 20 rejcev in vodnikov lovskih psov.

Lovska zveza je poleg drugega vključila v program dela za lovsko leto 1968/69 oceno zunanosti tistih psov, ki še niso bili ocenjeni, predvsem v lovskih družinah Javornik in Otavnik, ter preizkušnje naravne zasnove. Po vsej verjetnosti bo ocena zunanosti meseca aprila 1968 v Črnem vrhu nad Idrijo, ocena naravne za-

snove pa pred pričetkom glavne lovske sezone, t. j. meseca septembra 1968. Ocene oziroma preizkušnje naravne zasnove se bodo lahko udeležili vsi lovski psi, ki so vpisani v Jugoslovansko rodovno knjigo. V katerem lovišču naj bi ta preizkušnja bila, še ni določeno.

Venceslav Straus

STRELSKO TEKMOVANJE

Znano je, da se je strelstvo med slovenskimi lovci v zadnjih nekaj letih dokaj razvilo in s svojimi dosežki vse bolj posega v vrh jugoslovanskega lovskega strelstva. Ž željo, da se vključimo v skupna prizadevanja, je LD »Idrija« v okviru LZ Idrija priredila meddružinsko strelsko tekmovanje ekip in posameznikov z malokalibrsko puško. Tekmovanje je bilo 3. 9. na Vojskem. Udeležilo se ga je 5 ekip in 37 posameznikov. Razume se, da ni manjkalo lovcev-gledalcev in njihovih »boljših polovic«.

Ob odlični organizaciji in lepem vremenu se je tekmovanje nemoteno odvijalo in kmalu so nam bili znani rezultati.

Ekipno so zmagali strelci LD »Javornik« z 290 točkami pred LD »Idrija« z 278 točkami in LD

»Krekovše« z 248 točkami. Med posamezniki pa strelca Rajko Kavčič s 102 točkama in Stanko Krapež z 99 točkami, oba LD »Javornik«, pred Edom Bogatajem LD »Idrija« s 96 točkami.

Strelci LD »Javornik« so nam pripravili vse-kakor veliko presenečenje, tako z ekipno zmago kot pri posameznikih, saj je znano, da so

bili glavni favoriti za prva mesta izkušeni strelci LD »Idrija«.

Z veseljem ugotavljamo, da je med našimi lovci lepo število nadarjenih strelcev. Z načrtnim delom pričakujemo že v letošnjem letu vključevanja naših najboljših ekip v republiška tekmovanja.

Edo Bogataj

Ohranili jih bomo v lepem spominu . . .

Katarina Rejc roj. Likar, gospodinja z Vojskega 28, rojena 31. 10. 1891 na Vojskem, je umrla 21. 11. 1967 na Vojskem.

Franciška Lukan roj. Gantar, gospodinja iz Godoviča 92, rojena 23. 8. 1907 v Godoviču, je umrla 1. 12. 1967 v Godoviču.

Jurij Likar iz Sp. Idrije 1, rojen 24. 4. 1887 v Podplečah, je umrl 7. 12. 1967 v Sp. Idriji. Bil je 100 odstotni invalid iz I. svetovne vojne.

Matevž Troha, rudar v pokoju iz Sr. Kanomlje 59, rojen 3. 9. 1893 v Sr. Kanomlji, je umrl 9. 12. 1967 v Sr. Kanomlji. Z borci NOB je začel sodelovati leta 1943, v drugi polovici 1944 pa je bil pripadnik krajevne enote narodne zaščite v Sr. Kanomlji.

Ivan Ferjančič, rudar v pokoju iz Idrije, Rožna 15, rojen 9. 5. 1892 v Idriji, je umrl 9. 12. 1967 v Idriji.

Antonija Seljak roj. Jurjavčič, gospodinja iz Idrije, Kap. Mihevcva 24, rojena 11. 1. 1897 v Idriji, je umrla 12. 12. 1967 v Idriji.

Ana Bajt, gospodinja z Vojskega 39, rojena 20. 7. 1882 na Vojskem, je umrla 1. 1. 1968 na Vojskem.

Franc Lazar iz Zavratca 23, rojen 29. 3. 1890 v Zavratcu, je umrl 1. 1. 1968 v Zavratcu. Bil je 90% vojni invalid iz I. svetovne vojne. Med NOV sta mu padla dva sinova kot aktivna borca.

Antonija Delcaro roj. Mihevc, gospodinja iz Trsta, via Commerciale 143, rojena 11. 1. 1893 v Idriji, je umrla 15. 1. 1968 v Idriji.

Terezija Vončina, čipkarica iz Sp. Idrije 1, rojena 9. 10. 1896 v Sp. Idriji, je umrla 16. 1. 1968 v Sp. Idriji.

Antonija Mihevec roj. Murovec, gospodinja iz Idrije, Rožna 10, rojena 29. 12. 1892 v Idriji, je umrla 20. 1. 1968 v Idriji. Bila je družinski invalid in mačeha pokojnega narodnega heroja Jožeta Mihevc-Rudarja.

Jožef Černilogar, tesar iz Sp. Kanomlje 42, rojen 2. 3. 1914 v Šebreljah, je umrl 20. 1. 1968 v Sp. Kanomlji. V NOV je vstopil 15. 4. 1944 v VI. Ličko brigado in se je udeležil bojev za osvoboditev Užica, Beograda, Sida in Barovnice ter Rume, Zemuna in Zagreba. Imel je čin mlajšega vodnika ter bil odlikovan z medaljo za hrabrost in medaljo za zasluge za narod.

Franciška Sinkovec roj. Likar, kmetovalka iz Idrijske Bele 17, rojena 29. 9. 1901 v Mrzlem logu, je umrla 22. 1. 1968 v Idrijski Beli. Starejši Idrijčani se je bodo spominjali kot dobre gostilničarke in velike ljubiteljice živali.

Franciška Poženel roj. Reven, gospodinja iz Godoviča 82, rojena 21. 2. 1895 v Godoviču, je umrla 24. 1. 1968 v Godoviču.

Franciška Kumer, gospodinja iz Idrije, Srebrničeva 2, rojena 1. 4. 1876 v Idriji, je umrla 26. 1. 1968 v Idriji.

Ana Bedenk roj. Pirc, gospodinja iz Idrije, Prelovčeva 1, rojena 11. 7. 1884 v Idriji, je umrla 27. 1. 1968 v Idriji.

Ana Pacher roj. Kogej, gospodinja iz Sp. Idrije 1, rojena 27. 7. 1886 v Idriji, je umrla 26. januarja 1968 v Sp. Idriji.

Katarina Medved, roj. Ogrič, gospodinja z Vojskega 43, rojena 29. 4. 1886 na Vojskem, je umrla 31. 1. 1968 na Vojskem.

Rafael Černalogar, gozdni delavec v pokoju iz Čekovnika 27, rojen 21. 10. 1896 v Čekovniku, je umrl 6. 2. 1968 v Čekovniku. Aktivno in organizirano je delal v NOB od 1. 1. 1943 do 23. maja 1943, ko je bil interniran do konca vojne.

Ivana Likar roj. Šifrer, gospodinja iz Mrzlega vrha 12, rojena 14. 6. 1879 v Koprivniku, je umrla 6. 2. 1968 v Mrzlem vrhu. Bila je vojna vdova iz prve svetovne vojne.

Franc Gnjezdca, rudar v pokoju iz Idrije, Prelovčeva 4, rojen 21. 3. 1895 v Sr. Kanomlji, je umrl 7. 2. 1968 v Idriji.

Anton Mikuž, kmetovalec iz Predgriž 37, rojen 13. 5. 1881 v Črnem vrhu, je umrl 8. 2. 1968 v Predgrižah.

Katarina Bratuž roj. Savelj, gospodinja iz Idrije, Gradnikova 6, rojena 22. 4. 1890 v Gor. Kanomlji, je umrla 9. 2. 1968 v Idriji. Bila je družinski invalid.

Marija Vončina roj. Primožič, kmetovalka iz Idrije, Kosovelova 27, rojena 19. 3. 1884 v Podplečah, je umrla 10. 2. 1968 v Idriji.

Lucija Kržišnik roj. Likar, gospodinja iz Idrije, Kosovelova 7, rojena 13. 12. 1899 v Idriji, je umrla 11. 2. 1968 v Idriji.

Franciška Zupančič roj. Eržen, gospodinja iz Idrije, Rožna 13, rojena 27. 1. 1883 v Jeličnem vrhu, je umrla 12. 2. 1968 v Idriji.

Anton Cuk, invalid iz Predgriž 13, rojen 17. 4. 1880 v Predgrižah, je umrl 12. 2. 1968 v Predgrižah. Bil je vojni invalid iz prve svetovne vojne in družinski invalid iz NOV po padlem sinu.

Feliks Bratuš, gozdni delavec v pokoju, iz Idrijske Bele 16, rojen 20. 4. 1923 v Gor. Kanomlji, je umrl 14. 2. 1968 v Idrijski Beli. V NOV je vstopil v Bariju (Italija) 1. 1. 1944 in je bil dodeljen v avtomobilsko enoto. Udeležil se je bojev za osvoboditev Črne gore in bil odlikovan z ordenom za hrabrost.

Franciška Carl roj. Podobnik, gospodinja iz Sp. Idrije 1, rojena 26. 1. 1900 v Krnicah, je umrla 12. 2. 1968 v Sp. Idriji. V času NOB je živela v Sr. Kanomlji in je aktivno sodelovala.

Marija Mohorič roj. Poljanec, gospodinja iz Čekovnika 10, rojena 24. 1. 1888 na Vojskem, je umrla 19. 11. 1967 v Ljubljani.

Karel Kuštrin iz Podklanca 5, rojen 22. oktobra 1894 na Vojskem, je umrl 26. 1. 1968 v Podklancu pri Zireh.

Frančiška Rupnik iz Mengša, rojena 1. 3. 1891 v Idriji, je umrla 20. 12. 1967 na Golniku.

Josip Krapš iz Trebije 2, rojen 19. 3. 1902 v Idriji, je umrl 19. 12. 1967 v Trebiji. Bil je vzoren in zelo razgledan učitelj, šolski upravitelj, šolski nadzornik in pedagog. Kako priljubljen je bil v Poljanski dolini, je najlepše pokazal njegov svečan pogreb. Vsi pedagoški delavci ga bodo ohranili v najlepšem spominu.

Ana Weiss roj. Likar iz Ljubljane, Zaloška 187, rojena 19. 7. 1893 v Idriji, je umrla 23. septembra 1967 v Ljubljani.

Ana Levin, gospodinja iz Dol 20, rojena 21. julija 1892 v Jeličnem vrhu, je umrla 18. 10. 1967 v Ljubljani.

Marija Rejc roj. Majnik, gospodinja iz Idrije, Kap. Mihevca 48, rojena 7. 12. 1902 v Idriji, je umrla 16. 12. 1967 v Ljubljani.

Franc Likar iz Ljubljane, Pohlinova 12, rojen 2. 6. 1894 na Vojskem, je umrl 21. 12. 1967 v Ljubljani.

Marija Lužar roj. Gabrovšek iz Maribora, Medvedova 20, rojena 17. 3. 1883 v Godoviču, je umrla 18. 1. 1968 v Mariboru.

Anton Vidmar iz Gradišča 24, rojen 12. 6. 1910 v Doleh, je umrl 31. 1. 1968 v Gradišču pri Vipavi.

Franc Rudolf, kmetovalec iz Idrijskega loga 21, rojen 1. 8. 1916 v Idrijskem logu, je umrl 5. 2. 1968 na Golniku.

Leopoldina Kos, učiteljica v pokoju iz Idrije, Studentovska 4, rojena 6. 11. 1889 v Idriji, je umrla 30. 1. 1968 na Golniku. Uredništvo naše revije ji posveča poseben članek.

Rudi Kogej, akademski slikar iz Tolmina, rojen 16. 4. 1899 v Idriji, je umrl 25. 1. 1968 v Tolminu.

Dne 26. januarja 1968 so se v Tolminu na pokopališču pri sv. Urhu poslovili od idrijskega rojaka, svojevrstnega moža, slikarja in vzgojitelja Rudija Kogej. Od leta 1945 je 22 let živel in deloval v Tolminu. Vljubil je kraj in ljudi, vživel se je v pokrajino v tolikšni meri, da mu je Tolmin pomenil dom. Bil je znana osebnost tako po zunanem videzu, visok in izrazito suh z dolgimi lasmi ter brado, kakor tudi po svojem ostrem in bistrem reagiranju. Kako je bil priljubljen, se je pokazalo, ko so se od njega poslovili zlasti moški prebivalci Tolmina. Njegovo življenjsko pot je ob grobu orisal prof. Hinko Uršič, v imenu prijateljev slikarjev pa mu je toplo spregovoril slikar Lojze Perko.

Trdo življenje brez udobja, razen nekaj zadnjih let, je živel, odkar se je 16. aprila 1899 rodil v Idriji kot otrok številne rudarske družine. Brate in sestre mu je usoda raztepla po svetu in ni imel z njimi stikov, pač pa so ga zadnja leta obiskali nekateri nečaki. Mladost je preživel v Idriji, kjer se je šolal na realki. Zgodaj so opazili njegov slikarski talent, pri dramatičnem društvu je že pomagal slikati kulise; to je postalo ena od zvrsti njegovega poznejšega delovanja, saj je sceni ostal zvest, dokler ni prenehalo delati gledališče v Tolminu. 18 let star je moral Kogej v vojsko, ki jo je doživljal na tirolski fronti kot topničar in celo napredoval za feldvebla, kar je rad povedal.

Po vojni se je vrnil v Idrijo, ki so jo že zasedli Italijani, in se zaposlil pri rudniku. Idrija je imela takrat precej slikarskega naraščaja, morda po zaslugi prof. risanja Šuka. Tu so bili le štiri leta od Kogej mladši Nikolaj Pirnat, Julče Božič, Albin Vončina. Zelja, da se izpopolni, je gnala Kogej na akademijo lepih umetno-

sti v Zagreb. S Pirnatom sta v Zagrebu celo skupaj stanovala. Tu je ostal nekaj let in spoznal tovariše-slikarje, ki so mu bili prijatelji do konca, zlasti France Pavlovac. Iz Zagreba je odšel na Dunaj, a tam ni ostal dolgo. Vrnil se je v Idrijo in si ustvaril družino. Da bi se umetniško izpopolnil in da bi delal, je odšel v Firence, kjer je ostal okoli 20 let.

Kot umetnik je živel v Firencah boemsko življenje. Včasih je bilo kruha za sproti, ko je risal stripe za Walta Disneya, največkrat pa je trpel on in njegova družina. Tu je tudi izgubil največjo oporo, svojo ženo, ki je do kraja verjela v njegov umetniški talent. V času bivanja v Italiji je bil njegov skromni dom zbirališče Slovencev, ki so bili v Firencah ali so potovali skozi. Iz Firenc sta si bila prijatelja z Lojzeto Perkom. V času druge svetovne vojne, po razpadu Italije, je kot znan antifašist našel stik z osvobodilnim gibanjem ter odšel v Bari, kjer je bil zbiralni center narodnoosvobodilne vojske. Vođa centra Rado Pehaček ga je dodelil propagandni komisiji. Iz Barija je s prekomorci prišel v Dalmacijo in odtod proti severu in ob osvoboditvi v Ljubljano.

Zapustil je vojaški stan in se zaposlil kot učitelj risanja na klasični gimnaziji v Ljubljani. Toda ni se mogel prav vživeti, vleklo ga je na Primorsko. Novembra 1945 je prišel v Tolmin na nižjo gimnazijo, kjer je deloval do 1. septembra 1954. leta, ko so ga upokojili. V času

svojega delovanja na gimnaziji je bil nekaj let tudi vzgojitelj v dijaškem domu skupaj z idrijskim rojakom prof. Tonetom Knapom. Solska mladina ga je imela rada, ker je kot učitelj risanja imel svojevrstne metode. Poiskati je znal slikarske talente ter jih usmeriti k nadaljnjemu izobraževanju. Znani so Robert Rutar, Miloš Volarič, Vinko Knez, zlasti pa Marjanca Daksofler, poročena Savinšek, ki se je uveljavila v Parizu. Posebno se je izkazal kot scenarist pri mladinskih igrah tiste dobe: Kresniček, Martin Napuhek in Pogumni krojaček. Kot slikar-umetnik je doraščal in se oblikoval v tesnem stiku z ljudskim odrom, ki mu je ostal zvest do kraja v Tolminu in v gorski vasi Cadrj, kjer je režiral dve veliki prireditvi na prostem.

Kot slikar je bil realist, pesnik narave. V svojih slikah je opeval Tolmin in njegovo okolico, iskal je skrite lepote in jih prikazal ljudem. Posebno mu je uspelo zadeti barvo Soče in Tolminke, kar večjim od njega ni. Svoja slikarska dela je redko razstavljal, le malokdaj mu je slika ostala doma, ljudje so jih sproti odnašali. Vendar je v Tolminu dvakrat razstavil, enkrat v Idriji. Prvo razstavo mu je odprl njegov najboljši slikarski prijatelj France Pavlovce.

V Tolminu skoraj ni hiše, da v njej ne visi Kogejeva slika.

Kot umetnik in kot človek je znal ostro soditi in obsoditi ter poiskati vsaki stvari najšibkejšo in najsmešnejšo stran. Bil je mnogokdaj nekakšna vest Tolmina. Nikoli ni odrekel sodelovanja nobeni organizaciji, s svojo ustvarjalno roko in nasvetom je priskočil vedno na pomoč zlasti turističnemu društvu, s svojimi panoji je oplemenitil turistično propagando. Pri vsem praktičističnem delu ga je mikalo ljudsko izročilo. Pravljico o zlatorogu je skušal večkrat upodobiti. Najzrelejšo, dekorativno izredno bogato varianto skic, toda nedokončano, je odnesel nečak iz Nemčije.

Zadnja leta je začel posvečati veliko skrb spopolnjevanju knjižnice in izbrani zbirki plošč klasične glasbe. Dozorel je v vrh, ko je znal ceniti in uživati umetnino, likovno in začuda zanj tudi glasbeno, ko si je uredil stanovanje s skrbno gospodinjo Anico, toda pomanjkanje prejšnjih let in neredno življenje mu je nakopalo tako hudo nadoho, da ni pomagalo nobeno zdravilo. Tolminsko pokopališče na terasi tik nad Sočo ga je sprejelo vase.

Hinko Uršič

Z A P I S K I

O DELU OBCINSKE SKUPŠČINE

Seja občinske skupščine dne 30. oktobra 1967

Na četrti skupni seji občinskega zbora in zboru delovnih skupnosti SO Idrija je SO Idrija obravnavala:

1. Odlok o spremembah statuta občine Idrija. Z odlokom se spremenijo tista določila statuta občine, ki urejajo organizacijo in delokrog upravnih organov občinske skupščine. Ukinjata se odsek za notranje zadeve in odsek za skupne službe, tako da ima občinska uprava sedaj naslednjo organizacijo: oddelek za analitične in organizacijske službe, oddelek za finance, oddelek za upravno pravne zadeve, oddelek za splošne zadeve in odsek za narodno obrambo.

2. Odlok o spremembah in dopolnitvah odloka o prispevkih in davkih občanov in odlok o spremembah in dopolnitvah odloka o občinskem prometu davku. Zaradi večkratnih sprememb določil teh odlokov med letom je občinska skupščina izdala navedena odloka v prečiščenem besedilu, ne da bi spreminjala njuno vsebino.

3. Odlok o zaključnem računu prispevkov in davkov občanov v letu 1966. Skupščina je sprejela davčni zaključni račun za leto 1966, ki izkazuje 489.139,19 Ndin aktive in prav toliko pasive. Pri tem je bilo ugotovljeno, da je precej neporavnanih davčnih obveznosti, katerih niso poravnali predvsem kmetje. Vzrok takšne stanju je dejstvo, da veliko kmečkih davčnih zavezancev svojih obveznosti ni sposobno poravnati.

4. Odlok o ureditvi lokalnega potniškega prometa v občini Idrija. V zadnjih letih se je na območju Idrije močno razvil lokalni potniški promet. Poleg tega več avtobusov vozi delavce na delo ter učence v popolne osemletne šole. Tako razvit lokalni potniški promet zahteva, da se omogoči delovni organizaciji, ki ta promet opravlja, čim boljše opravljanje njenih uslug.

Odlok ureja pravice in dolžnosti, ki jih ima prometna delovna organizacija, ter pravice in dolžnosti potnikov, ki se prevoznih uslug poslužujejo. Istočasno so določene tudi pristojnosti upravnih organov občinske skupščine.

5. Odlok o razpisu nadomestnih volitev v I. volilni enoti skupine prosvete in kulture zbora delovnih skupnosti SO Idrija. Nadomestne volitve v tej volilni enoti so bile razpisane, ker se je dosedanja odbornica v tej enoti Marija Bavdaž odpovedala odborniškemu mandatu. Zato je zbor delovnih skupnosti občinske skupščine razpisal v tej enoti nadomestne volitve za dne 5. decembra 1967.

6. Odlok o spremembah in dopolnitvah odloka o ustanovitvi komunalnega sklada občine Idrija. Skupščina občine Idrija je sprejela prečiščeno besedilo tega odloka, ker je bil prvotni odlok sprejet že pred več leti in medtem večkrat dopolnjen ter zato nepregleden.

7. Sklep o soglasju obrtno komunalnemu podjetju Idrija k novi ceni pitne vode. Obrtno komunalnemu podjetju Idrija je bilo dano soglasje za novo ceno pitne vode v Idriji, in sicer za gospodarske organizacije ter družbeno in zasebno obrt 1,95 din/m³, za ustanove in zdravstvene zavode 0,90/m³ in za gospodinjstva 0,65/m³. Z odobritvijo gornjih tarif za vodarino je obrtno komunalno podjetje istočasno prevzelo obveznost, da bo zagotovilo dovolj pitne vode in izvajalo rekonstrukcijo vodovodnega omrežja z lastnimi sredstvi.

8. Sklep o potrditvi statuta sklada za financiranje gradnje in obnove osnovnih šol v občini Idrija. Z odlokom o ustanovitvi sklada za financiranje gradnje in obnovo osnovnih šol v občini Idrija je bilo določeno, da potrjuje statut sklada občinska skupščina. Skladno s tem je zato skupščina statut potrdila in tako omogočila konstituiranje upravnega odbora sklada in začetek njegovega delovanja.

Seja občinske skupščine dne 26. decembra 1967

Na peti skupni seji občinskega zbora in zbora delovnih skupnosti je SO Idrija obravnavala:

1. Odlok o urejanju in oddajanju stavbnega zemljišča. S tem odlokom je določen način urejanja in oddajanja stavbnega zemljišča v družbeni lastnini, ki leži v mejah ožjega gradbenega okoliša. Po zakonu je dolžna skrbeti za taka zemljišča občinska skupščina, le-ta pa lahko poveri urejanje stavbnega zemljišča posebni delovni organizaciji. S tem odlokom so vsi posli v zvezi z urejanjem in oddajanjem stavbnega zemljišča v občini Idrija preneseni na komunalni sklad občine Idrija. Bistvo odloka je v tem, da se lahko oddaja v uporabo interesentom samo urejeno stavbno zemljišče. Vsaka gradnja izven urejenih zazidalnih kompleksov pa v celoti bremeni samo investitorja.

2. Odlok o komunalnih delovnih organizacijah, ki opravljajo dejavnost posebnega družbenega pomena. Republiška skupščina je v letu 1967 sprejela zakon o komunalnih delovnih organizacijah, ki opravljajo komunalno dejavnost posebnega družbenega pomena. S tem zakonom je določeno, katere komunalne dejavnosti imajo za družbo poseben pomen. Istočasno pa se občinske skupščine pooblašajo, da lahko sprejmejo svoje odloke, s katerimi določijo, katere komunalne dejavnosti, ki se opravljajo na njenem območju, imajo poseben družbeni pomen, niso pa zajete v navedenem republiškem zakonu. Tako se po tem odloku določa kot komunalna dejavnost, ki ima poseben pomen za družbo v naši občini, tudi urejanje in vzdrževanje parkov in zelenih površin, športnih objektov, otroških igrišč in podobno. S tem odlokom so tudi določena posebna razmerja in pravice, ki jih ima občinska skupščina do komunalne delovne organizacije, kot so: določitev vrstnega reda zadovoljevanje potreb za primer, ko komunalna delovna organizacija ne more zadovoljevati potreb vseh občanov in organizacij, ki jih je s svojimi storitvami dolžna oskrbovati, potrjevanje statuta komunalne delovne organizacije, sodelovanje predstavnikov družbene skupnosti pri upravljanju komunalne delovne organizacije in podobno.

3. Odlok o splošni začasni prepovedi graditve in parcelacije zemljišč na območju Črnega vrha, Zadloga in Lomov. Odlok je bil sprejet v zvezi z izdelavo urbanističnih projektov za navedeno območje. Kot je znano, ima občinska skupščina v programu, da se na območju Črnega vrha postopoma zgradi močan turistični center. Zgrajitev tega centra je povezana z izdelavo zazidalnega načrta ter z ustreznimi investicijami v hotelske in druge rekreacijske objekte. Oboje zahteva daljše obdobje. Odkar se pripravljajo načrti za zgraditev tega turističnega centra, so vedno pogostejši primeri, ko posamezniki kupujejo zemljišča v Črnem vrhu ravno v tistih predelih, kjer je predvidena gradnja hotela, računajoč, da bodo tako lahko uveljavljali visoke odškodninske zahtevke v primeru razlaščenja zemljišč. Namen tega odloka je prav v tem, da do izdelave načrtov prepreči vsako gradnjo in parcelacijo zemljišč in tako zatire različne spekulativne namene.

4. Odlok o spremembah in dopolnitvah odloka o prispevku za uporabo mestnega zemljišča. Z odlokom o prispevku za uporabo mestnega zemljišča je bil v letu 1967 uveden prispevek za uporabo mestnega zemljišča samo na ob-

močju, ki je bilo zajeto v ožji gradbeni okoliš. V naši občini je bil zato ta prispevek omejen samo na mesto Idrija. V lanskem letu sta se spremenila ustrezni zvezni in republiški zakon in določila, da se lahko prispevek za uporabo mestnega zemljišča uvede tudi zunaj ožjega gradbenega okoliša v tistih naseljih, za katera so izdelani zazidalni načrti in kjer je zemljišče komunalno urejeno. V naši občini imata izdelana zazidalna načrta Cerkno in Sp. Idrija. Zaradi tega je občinska skupščina s tem odlokom razširila plačevanje prispevka za uporabo mestnega zemljišča tudi na ti naselji. Ko bo izdelan zazidalni načrt za Črni vrh, se bo ta prispevek uvedel tudi na tem območju.

5. Odlok o protierozijskem sistemu na območju občine Idrija. Republiški zakon o vodah pooblašča skupščino, da lahko s svojimi odloki določijo protierozijska območja in varstvene objekte proti delovanju rečnih voda, erozije, hudournikov in plazov. Istočasno pooblašča občino, da lahko prenesejo objekte v protierozijskem sistemu v upravljanje za to specializiranim vodnogospodarskim organizacijam ter da upravitelj objektov v tem sistemu lahko predpiše sporazumno z občinskimi skupščinami odškodnino za finansiranje varstvenih objektov. S tem odlokom se zato prenaša te objekte v upravljanje Vodni skupnosti za porečje Soče v Novi Gorici.

6. Odlok o spremembah in dopolnitvah odloka o občinskem proračunu za leto 1967. V II. polletju leta 1967 se je pokazala potreba po spremembi občinskega proračuna glede na spremenjen dotok proračunskih dohodkov v primerjavi s predvidevanji v začetku leta. Dotok proračunskih dohodkov je pokazal, da lahko pričakujemo, da bo občinski proračun v letu 1967 razpolagal s 122.683 Ndin sredstev več, kot je bilo prvotno predvideno. Na podlagi navedenega je bilo zato z rebalansom dodeljeno posameznim uporabnikom občinskega proračuna nekaj več sredstev, kot je bilo prvotno določeno. Tako je bilo za kulturno prosvetno dejavnost na novo dano 24.060 Ndin, za zdravstveno varstvo 31.295 Ndin, za delo državnih organov (sofinanciranje javnega pravobranilstva in javnega tožilstva) 28.889 Ndin, za dejavnost družbeno političnih organizacij in društev 25.000 Ndin, v rezervni sklad 1.434 Ndin ter v proračunsko rezervno 164.159 Ndin.

7. Odlok o začasnem finansiranju proračuna za I. tromesečje 1968. Odlok ureja način financiranja in trošenja sredstev vseh porabnikov občinskega proračuna za čas do konca marca 1968, ko mora biti sprejet občinski proračun za leto 1968.

8. Odlok o ukinitvi družbenega sklada za šolstvo občine Idrija. S tem odlokom se ukinja družbeni sklad za šolstvo občine Idrija, ker se je ustanovila temeljna izobraževalna skupnost, ki je med drugim prevzela tudi delo in naloge tega sklada.

9. Odlok o podaljšanju veljavnosti odloka o oblikovanju sredstev za financiranje TIS za II. polletje 1967. Z odlokom se podaljšuje veljavnost o oblikovanju sredstev za financiranje potreb TIS Idrija za razdobje, dokler ne bodo sprejeta republiška določila o načinu financiranja potreb temeljnih izobraževalnih skupnosti.

10. Odlok o spremembah in dopolnitvah odloka o odstotku sredstev, ki se izločajo iz sklada skupne porabe za subvencioniranje stanari-

ne, Odlok določa, kolikšen odstotek od sredstev, katere izločajo delovne organizacije za stanovanjsko izgradnjo, morajo plačevati na poseben račun pri SDK za subvencioniranje stanovalnikov.

11. Odlok o ustanovitvi sklada za štipendije. Z ustanovitvijo sklada za štipendije naj bi se zagotovila potrebna sredstva za štipendiranje kadra, ki bo potreben za izvrševanje občinskih programov na področju gospodarstva in družbenih služb ter da se omogoči študij izredno nadarjenim dijakom in študentom, ki nimajo materialnih možnosti.

12. Odlok o družbeni denarni pomoči soc. ogroženim občanom v občini Idrija. Sprejem tega odloka je bil potreben glede na to, da je bil prejšnji odlok sprejet že pred 10 leti in da zato ni več ustrezal spremenjenim potrebam in prilikam. V novem odloku so vsebovana določila, katera sta prej obravnavala odlok o dodelitvi soc. podpor ter odlok o oprostitvah in olajšavah samoplačnikov za zdrav. storitve in zdravila v občini Idrija. Bistvene spremembe v novem odloku so naslednje: po prejšnjem odloku je o oprostitvah samoplačnikov zdravstvenih storitev odločal svet za zdrav. in soc. varstvo, družbene denarne pomoči pa je dodeljevala posebna komisija. Z novim odlokom se pristojnost odločanja v obeh primerih poverja komisiji za dodeljevanje družbenih denarnih pomoči. Višina stalne socialne pomoči se spremeni od prejšnjega maksimalnega zneska 4.500 Sdin na 15.000 Sdin s tem, da se lahko vsakemu nadaljnjemu soc. ogroženemu družinskemu članu prizna še 5.000 Sdin. Začasna denarna pomoč se lahko po novem izplačuje največ leto dni. Enkratna pomoč se zviša od prejšnjih 10.000 Sdin na 30.000 Sdin, medtem ko lahko znaša pomoč za šolanje namesto prejšnjih 3.000 Sdin do 10.000 Sdin mesečno. Oskrbovanci v Domu starih, ki so po prejšnjem odloku za vzdrževanje v domu prispevali 80 % lastnih dohodkov, ne glede na višino prejemkov, lahko sedaj zadrže za osebne potrebe enoten znesek 3.000 Sdin, tistim oskrbovancem, katerim je doslej družba v celoti krila oskrbnino, pa se priznava še 1.500 Sdin žepnine mesečno.

13. Odlok o spremembah in dopolnitvah odloka o javnem redu in miru v občini Idrija. V tem odloku so konkretno navedene ulice v Idriji, po katerih je sankanje, smučanje in drsanje prepovedano, da bi se izognili prometnim nesrečam.

14. Sklep o soglasju SO Idrija, da preneha z delovanjem zdravstveni dom Idrija ter o njegovi združitvi v notranjski zdravstveni dom ter sporazum o medsebojnih dolžnostih in pravicah pri urejanju in razvijanju zdravstvene službe na območju Notranjske. Delovni skupnosti zdravstvenega doma Idrija in Obratne ambulante RZS sta se odločili za združitev z zdravstvenimi domovi v Cerknici, Logatcu, Vrhniki in Zireh v nov Notranjski zdravstveni dom. Po zakonu o organizaciji zdravstvene službe v SR Sloveniji zdravstveni dom v Idriji ni več izpolnjeval pogojev za samostojno poslovanje. Z navedenim sklepom je skupščina občine Idrija dala svoje soglasje k tem sklepom ter istočasno tudi sprejela sporazum, s katerim se urejajo medsebojne dolžnosti in pravice pri organizaciji in razvijanju zdravstvene službe na območju, ki ga zajema notranjski zdravstveni dom.

15. Sklep o pooblastitvi avtobusnega podjetja SAP Ljubljana za opravljanje lokalnega potni-

škega prometa. Skupščina občine Idrija je pred časom sprejela odlok o ureditvi lokalnega potniškega prometa v občini Idrija. Člen 2 tega odloka določa, da opravlja dejavnost lokalnega potniškega prometa tista delovna organizacija, ki jo za to pooblasti občinska skupščina. Glede na to, da v naši občini opravlja lokalni potniški promet že več let avtobusno podjetje SAP Ljubljana, je občinska skupščina pooblastila navedeno prevozno delovno organizacijo za opravljanje lokalnega potniškega prometa v naši občini.

16. Sklep o pooblastitvi komunalnega sklada občine Idrija za opravljanje strokovnih zadev s področja urbanizma. Po določilih zakona o urbanističnem planiranju morajo občinske skupščine, ki nimajo organizirane ustrezne strokovne službe, pooblastiti delovno organizacijo s področja urbanizma za opravljanje strokovnih zadev s tega področja. Za strokovne zadeve s tega področja šteje zakon zlasti: pripravo urbanističnega načrta in skrb za njegovo izdelavo, dajanje strokovne pomoči za urbanizem pristojnemu občinskemu upravnemu organu, izdelovanje zazidalnih načrtov ter izdelava lokacijske dokumentacije in zakoličevanje objektov. Za opravljanje teh zadev je občinska skupščina pooblastila komunalni sklad občine Idrija, ker ima v naši občini za to delo najboljše pogoje.

Na skupni seji obeh zborov je občinska skupščina nadalje sprejela sklep, da bo občinski gasilski zvezi v Idriji zagotovila za dobo pet let vsako leto v občinskem proračunu 4.000 Ndin za odplačevanje anuitet za nov gasilski avto. Razrešila je dosedanjega prisilnega upravitelja Obrtnega podjetja Obrtnik Cerkno Janeza Kurnaverja in namesto njega imenovala Jožeta Podobnika. Obrtnemu podjetju Učila Idrija pa je bil podalšan rok za konstituiranje do 15. februarja 1968.

Seja zborov delovnih skupnosti skupščine občine Idrija, dne 26. decembra 1967

Na drugi seji zborov delovnih skupnosti SO Idrija je bilo zboru predloženo poročilo volilne komisije Idrija o izidu nadomestnih volitev za odbornika zbora delovnih skupnosti SO Idrija v I. volilni enoti skupine prosvete in kulture. Za nadomestne volitve odbornika v tej volilni enoti, ki jih je razpisal zbor delovnih skupnosti SO Idrija z odlokom z dne 30. oktobra 1967 (Uradno glasilo občine Idrija št. 8/67) so bile potrjene kandidature zborov delovnih ljudi v tej volilni enoti za kandidate Ano Močnik iz Gorij št. 12, Milana Trušnovca iz Sp. Idrije št. 48/a in Ivana Pižmohta iz Sp. Idrije 48/a. Od skupnega števila 254 volivcev v tej volilni enoti je na dan volitev 5. decembra 1967 glasovalo 221 volivcev. Posamezni kandidati so prejeli naslednje število glasov:

I. kandidat Ana Močnik	64 glasov
II. kandidat Milan Trušnovec	100 glasov
III. kandidat Ivan Pižmoht	56 glasov

Neveljavna je bila ena glasovnica. Na podlagi navedenega izida je občinska volilna komisija ugotovila, da je bil izvoljen za odbornika zbora delovnih skupnosti SO Idrija Milan Trušnovec iz Spodnje Idrije 48/a. Zato mu je zbor delovnih skupnosti na tej seji verificiral mandat.

Seja občinske skupščine dne 30. januarja 1968

Na šesti skupni seji občinskega zbora in zbora delovnih skupnosti je SO Idrija obravnavala:

1. Problematiko strokovnega kadra v občini Idrija.

2. Problematiko ob bližnji reelekciji v delovnih organizacijah v občini Idrija.

Gradivo o obeh točkah je bilo objavljeno v Glasilu Občinske konference SZDL Idrija št. 1 z dne 20. januarja 1968 ter ga zato tukaj podrobneje ne navajamo.

3. Poročilo o delu organa za narodno obrambo SO Idrija.

4. Predlog za uvedbo sanacijskega postopka v podjetju Obrtnik Cerkno. Skupščina je ugotovila, da po 10 mesecih prisilne uprave v podjetju Obrtnik Cerkno še vedno ni videti, da bi se podjetje izklopalo iz težav, kljub vsem prizadevanjem prisilnega upravitelja. Obstajajo pa možnosti, da bi podjetje vendarle lahko prebrodilo težave s tem, da bi v večji meri začelo delati za potrebe rudnika v Idriji. Zato je svet za gospodarstvo predlagal občinski skupščini, da se uvede na podlagi izdelanega sanacijskega programa sanacija v podjetju, istočasno pa podaljša prisilno upravo še za eno leto ter tako ustvari pogoje za prebroditev krize.

Seja občinske skupščine dne 14. februarja 1968

Na sedmi skupni seji občinskega zbora in zbora delovnih skupnosti je SO Idrija obravnavala:

1. Problematiko reelekcije v delovnih organizacijah. Občinska skupščina je nadaljevala razpravo o reelekciji vodilnih delavcev v delovnih organizacijah, ki se je začela že na prejšnji seji občinske skupščine. Na osnovi razprave in stališč kadrovske komisije so se v zvezi z reelekcijo izoblikovala naslednja stališča:

Pri presojanju sposobnosti in primernosti kandidatov, ki se potegujejo za razpisana delovna mesta direktorja, je treba upoštevati njihovo strokovno znanje ter delovne uspehe, ki so jih do sedaj imeli. Delovnim skupnostim v podjetjih skupščina predlaga, naj v statutih predpišejo, da je lahko imenovan za direktorja ali ravnatelja v delovni organizaciji samo kandidat, ki ima visoko, višjo ali srednjo strokov-

no izobrazbo, kolikor gre za delovno organizacijo, ki izpolnjuje enega izmed naslednjih pogojev: da zaposluje 25 ali več delavcev, če je predmet poslovanja proizvodna obrt ali če opravlja javno službo. V ostalih delovnih organizacijah je lahko imenovan za direktorja tudi visokokvalificiran ali kvalificiran delavec.

Da se mlajšim kadrom omogoči dostop na vodilna delovna mesta, je treba znižati pogoje glede strokovne prakse. Za tista delovna mesta, na katerih se zahteva visoka strokovna izobrazba, ni treba predpisati daljše strokovne prakse kot 5–10 let. Kolikor pa so za direktorsko delovno mesto določeni alternativni pogoji glede strokovne izobrazbe, pa naj se določi primerna diferenciacija v strokovni praksi.

Ugotovilo se je tudi, da delovne organizacije v mnogih primerih preširoko določajo vodilna delovna mesta. To gotovo ni v skladu z intencijo zakona, po katerem je treba šteti med vodilna delovna mesta samo pomembnejša. Zato skupščina predlaga, da se v statutih število vodilnih delovnih mest (tu ne gre za direktorska delovna mesta), ki so podvržena reelekciji, zmanjša na primerno in razumno mero. Po mnenju skupščine bi bilo namesto formalne reelekcije bolje, da delovne skupnosti po preteku določenega časovnega razdobja ocenjujejo sposobnost in delovno uspešnost delavcev, ki delajo na takih delovnih mestih, in šele po tako izvršeni oceni presodijo, ali je potrebno delavca na takšnem delovnem mestu zamenjati.

2. Občinske davščine in osnove občinskega proračuna za leto 1968.

3. Višino marž v Lekarni Idrija. Med ukrepe za bolj racionalno trošenje sredstev, ki so namenjena za zdravstveno varstvo občanov, je treba šteti tudi prizadevanja za znižanje lekarniških marž. Marže v lekarnah v SR Sloveniji so razmeroma precej visoke in tudi precej različne. V Idriji je Lekarna doslej zaračunavala svoje marže v višini 32% od prodajne cene. Po izčrpnih analizah sedanjega poslovanja Lekarne in ugotovitvi višine finančnih sredstev je občinska skupščina prišla do zaključka, da za nemoteno poslovanje Lekarne zadostuje marža v višini 26% in je takšen sklep tudi sprejela.